

SOSIALØKONOMEN

Nr. 5 1981 årgang 35

Redaksjon:

Michael Hoel
Arne Jon Isachsen
Morten Reymert
Asbjørn Rødseth

●

Redaksjonsutvalg:

Tormod Andreassen
Finn Anonsen
Jarle Bergo
Kristen Knudsen
Knut Arild Larsen
Jørn Rattsø
Henning Strand
Steinar Strøm
Arild Sæther
Aina Uhde
Per Halvor Vale
Stein Østre

SOSIALØKONOMEN
ISSN 0038-1624
Utgitt av
Norske Sosialøkonomers
Forening
Formann:
Nils Terje Furunes

●

Medlem av Den Norske
Fagpresses Forening

Utkommer med 10 nummer
pr. år, den 15. hver måned
unntatt juli og august.

●

Sekretariat:
Storgt. 26 IV
OSLO 1
Telefon 20 22 64

Abonnementspris kr 125,-
pr år Enkeltnummer kr. 14,-

INNHOLD

LEDER

Bil- og bensinavgiftene 3

AKTUELLE KOMMENTARER

TORMOD ANDREASSEN:

Regjeringens Langtidsprogram for 1982–85 4

OLAV BJERKHOLT:

Langtidsprogrammet 1982–1985 – Bedre
økonomisk integrering, men svakere programkarakter 7

ARTIKKEL

PETTER JAKOB BJERVE:

Kva hendte i Norge i 1970-åra –
konjunkturpolitisk? 10

PORTRETT

HILDE BOJER:

Diskusjonen om konkurransesettet er
blitt helt uinteressant 22

DEBATT 25

ANNONSEPRISER (EKSKL. MOPS):

1/1 Side	1 325,-
3/4 side	1 050,-
1/2 side	700,-
1/3 side	500,-
1/4 side	400,-

Farvetillegg: kr 600,- pr ekstra farve.

Tillegg for utfallende format: 10%

Bilagspriser oppgis på forespørsel.

Prisene er eksklusive klisjearbeid.

Tidsfrist: Innen 5. i utgivelsesmåned.

Klisjeraster: Omslag 40 linjer

Innmat 48 linjer

Omslag: 154 gr kunsttrykk.

Innmat: 90 gr Silverstar

Trykt i offsett.

Reklametrykk A.s, Bergen

NORSKE SOSIALØKONOMERS FORENING I SAMARBEID MED SOSIALØKONOMISK INSTITUTT
INNBYR TIL ETTERUTDANNINGSKURS OM

«Utviklingsøkonomi – Norge og utviklingslandene»

Formålet med kurset er å gi deltakerne innsikt i de problemer utviklingslandene i dag og i årene framover står overfor, og hvilken virkning Norges politikk overfor utviklingslandene har på denne utviklingen. Det blir lagt vekt på de teoretiske sammenhengene mellom politikk og resultater.

ONSDAG 10. juni

09.00	Åpning v/kurskomitéen	10.30–11.45 Forsker Peter Svedberg Institut för Internationell Ekonomi, Universitetet i Stockholm: Nordiske bistandsformer i lys av u-landenes egne utviklingsstrategier
09.10–10.25	Arne Jon Isachsen, Ph.D Norges Bank: Innføring i utviklingsøkonomi	
10.30–11.45	NAVF-stipendiat Tore Jørgen Hansisch: Norges utvikling og u-landene i dag – likheter og ulikheter	11.45–13.00 Lunsj 13.00–14.20 Vitenskapelig assistent Jon Strand Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo: Virkninger på vår egen økonomi av utviklings-hjelpen
11.45–13.00	Lunsj	
13.00–14.20	Sjeføkonom Francesco Abbate UNCTAD, Geneve: The impact of the common fund on developing countries	14.30–16.00 Paneldebatt: Strategier for norsk u-hjelp og annet samarbeid med u-landene i årene som kommer
14.30–16.00	Paneldebatt: Innholdet i begrepet «Ny økonomisk verdensordning»	Ordstyrer: Forsker Valter Angell, NUPI Deltakere: Direktør Arne Arnesen, NORAD Avdelingsdirektør Egil Bakke, Norges Industriforbund Forsker Arve Ofstad, Christian Michelsens Institutt

Ordstyrer: Vitenskapelig assistent Jon Strand
Sosialøkonomisk institutt

Deltakere: Forsker Valter Angell, NUPI
Forsker Helge Ole Bergesen, Nansenstiftelsen
Rådgiver Martin Huslid, Utenriksdepartementet

TORSDAG 11. JUNI

09.00–10.20	Førsteamansis Helge Pharo Historisk institutt, Universitetet i Oslo: Kerala-prosjektet – norsk prosjektbistand i praksis
10.30–11.45	Statsråd Per Kleppe Planleggingssekretariatet: Norge og en ny internasjonal arbeidsdeling

FREDAG 12. JUNI

09.00–10.15	Forsker Stein Rossen Christian Michelsens Institutt: Utviklingstendensen i forholdet mellan rike og fattige land
-------------	---

Kurset holdes i auditorium 3, Eilert Sundts hus (SV-bygget), Universitetet, Blindern 10.–12. juni 1981.

Kursavgiften er kr. 750,-. Påmelding innen 1. juni.

Nærmere opplysninger – med detaljert programoversikt – fås ved henvendelse til foreningens sekretariat, Storgt. 26, Oslo 1, telefon (02) 20 22 64.

Bil- og bensinavgiftene

Kjøp og bruk av bil er særlig høyt avgiftsbelagt i Norge, både sammenliknet med kjøp av andre varer og tjenester og sammenliknet med tilsvarende avgifter i flere andre land. I de senere år har bensinprisen økt kraftig, som følge av økte avgifter og økt råoljepris, og andre bilavgifter har også steget betydelig. Fra flere hold, særlig fra bileierorganisasjonene, er det reist krav om at avgiftssystemet må endres og at beskatningen på kjøp og salg av bil må reduseres.

Formålet med særbeskatningen på kjøp og bruk av bil er ikke først og fremst å skaffe staten inntekter, som det ser ut til at mange tror. Særbeskatningen skal blant annet sørge for at prisene bilbrukerne stilles overfor også inkluderer de samfunnsøkonomiske kostnadene ved bilbruk som det ikke betales for direkte. Disse kostnadene kan være slitasje på vei, støy, forurensninger, ulykker, kører osv. Økte råoljepriser skulle dermed ikke betinge endringer i denne særbeskatningen, målt i øre pr. liter; de indirekte virkningene av bilbruk blir ikke mindre av den grunn. Men når det foretas endringer i bil- og bensinavgiftene, for eksempel ved skatteendringene i fjor høst, kan en lett få inntrykk av at formålet først og fremst er å saldere de offentlige budsjettene. Dersom det er tilfelle må en gi bileierorganisasjonene rett i at det er lite rimelig at behovet for økte skatteinntekter fra indirekte beskatning spesielt skal ramme bilbrukere. Men det er grunn til å minne om at realverdiene av bensinavgiftene har sunket betydelig gjennom de siste 20

år, også når siste avgiftsøkning inkluderes.

I det siste er det lansert en rekke forslag til endringer i bil- og bensinavgiftene. Blant disse kan nevnes mengdeavgifter istedet for verdiavgifter, inntektsfradrag ved likning for såkalt nødvendig kjøring, et eget innenlandsk prisnivå for olje og oljeprodukter osv.

Forslaget om mengdeavgifter istedet for verdiavgifter på kjøp av bil har i hovedsak blitt gitt tekniske begrunnelser, blant annet at beskatningen på sikkerhetsutstyr kan bli lavere. Det finnes imidlertid flere økonomiske argumenter mot en slik endring av avgiftssystemet. Med sterkt inflasjon vil realverdiene av mengdeavgiftene fort synke, og det vil være nødvendig med politiske vedtak for å opprettholde den reelle avgiftsbelastningen. Hvis ikke bilavgiftene skal synke over tid, og det er trolig lite politisk støtte for det, vil en lett kunne få store svingninger i bilavgiftene og i bilprisene. Det er vanskelig å se at bilimportørene og bilforhandlerne kan være tjent med dette.

Innføringen av et eget norsk prisnivå for olje og oljeprodukter fordi Norge er en stor nettoeksportør av disse varene har, heldigvis, blitt klart avvist av de politiske myndighetene og av de fleste partier. Begrunnelserne for dette er solide nok. En kommer ikke forbi at kostnadene for Norge av å bruke olje er lik verdensmarkedsprisen av denne varen. Dersom norske brukere betaler en lavere pris innebærer dette et allokeringsrapport, enten det kalles subsidiering eller ikke. Snarere enn å

utvikle nye sær-norske priser, virker det som en mer fornuftig politikk å forsøke å avvikle flere av de sær-norske prisnivåene som allerede finnes, blant annet på energi.

Inntektsfradrag ved likning for såkalt nødvendig kjøring ser derimot ut til å få større oppslutning. Regjeringen har varslet at kjøring til og fra barnehager vil kunne trekkes fra inntekten ved likning. Vi synes det er overraskende at et slikt forslag fremmes nå. Regjeringen har nylig nedsatt en bredt sammensatt skattekommisjon, og å innføre nye fradragssregler nå vil lett kunne binde denne kommisjonens arbeid. Erfaringene fra tidligere skattedebatter har vist at det er svært vanskelig å fjerne allerede innførte fradragssregler når de har vært i kraft en stund og folk har tilpasset seg dem, jamfør skattefri banksparing og rentefradaget. Det er også klart at bileierorganisasjonene har mye mer i tankene enn barnehagekjøring når de foreslår å innføre fradrag ved likning for såkalt nødvendig kjøring. Har en først akseptert prinsippet, er det vanskelig å begrunne hvorfor ikke også annen kjøring skal kunne føres som fradrag. Mener en at barnefamilienes økonomi er dårlig, tror vi andre tiltak er bedre enn en inntektsoverføring bare til de som har bil og som har vært så heldige å få barnehageplass. Det vil også virke underlig og urimelig at utgiftene til kjøring til barnehage skal kunne trekkes fra, mens det bare i meget beskjeden utstrekning er adgang til å trekke fra utgiftene til selve barnepasset.

AKTUELLE KOMMENTARER

Regjeringens Langtidsprogram for 1982–85

AV
TORMOD ANDREASSEN

Er det tilstrekkelig ambisiøst å legge opp til en årlig økonomisk vekst i årene som kommer på 2,5% når vi i sekstiårene oppnådde en økonomisk vekst på 4,3% og i syttiårene på 4,6% (3,5% uten olje)?

I 80-årene vil arbeidskraftens utdannelsesnivå være høyere enn noen gang før, tilgangen på energi er for Norge mer enn rikelig og samtidig vil en større del av verdiskapningen enn tidligere gå til investeringer i fast realkapital. I Langtidsprogrammet er den etter min mening lave vekstmålsettingen begrunnet med svak internasjonal etterspørsel. Planleggingssekretariatet tror altså ikke på den amerikanske regjeringens optimistiske prognosør – USA står for $\frac{1}{3}$ av OECD's BNP – eller på de mer optimistiske scenarioene i OECD's Interfutures rapport.

Langtidsprogrammet forutsetter at norsk industri vil fortsette å tape markedsandeler hos våre handelspartnere som dessuten antas å ville få en lavere vekst enn OECD-landene under ett (henholdsvis 2,3% og 2,8% i det såkalte middelalternativet)¹⁾. Det antas at det er veksten hos våre tradisjonelle handelspartnere som er bestemmende for norsk eksport, dermed forutsettes det også at norske eksportører ikke greier å få innpass på raskere voksende markeder enn de tradisjonelle.

Også på det innenlandske markedet antas det at norsk næringsliv taper markedsandeler. Innenlandsk bruk av varer og tjenester antas å øke med 3,5% årlig, mens BNP ventes å øke med 2,6% med olje og sjøfart og 2,4% uten (middelalternativet). I middelalternativet antas en parallel utvikling i kostnadsnivået i Norge og i utlandet. Tap av markedsandeler skyldes derfor antatt (fortsatt) manglende markeds tilpasning hos våre produsenter og eksportører. Hvor realistisk en slik forutsetning er, kan det kanskje settes et spørsmålstege ved. Jeg tror den er realistisk og det betyr at norsk næringsliv, dvs. industrien, bør bli mer markedsorientert. Problemet er gammelt, men altså like aktuelt som noen gang: Industrien må forsøke å gå videre i produksjonskjeden, ikke bare produsere råvarer, men bearbeide

¹⁾ I Langtidsprogrammet er det gjengitt en del beregningsresultater fra tre alternative kjøringer. Dessverre er det liten forskjell på de tre alternativene, det laveste har en vekst på 1,9%, middelalternativet 2,6% og i det høye(!) alternativ er veksten 3,0%.

disse videre. Internasjonalisering av industrien er viktig.

Det synes optimistisk å anta parallel kostnadsutvikling – lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien – i Norge og utlandet. Dette vil bare være mulig med en vesentlig bedre produktivitetsutvikling i industrien i årene fremover enn de siste årene. I perioden 1974–79 økte produktiviteten i industrien med bare 0,3% pr. år.²⁾ For årene 1981–85 er produktiviteten antatt å øke med 2,6% pr. år. Selv om dette altså er vesentlig høyere enn i foregående femårsperiode, er det likevel lavere enn i perioden 1970–74 da produktiviteten økte med 3,7% p.a. Økt mobilitet og høyere kapitalavkastning synes å være grunnlaget for økt produktivitet. Programmet legger dessverre ikke opp til produktivitetsstimulerende skattelettelser.

Tilbudssideøkonomi synes altså ikke å ha høy stjerne i Planleggingssekretariatet. Norge er vel nå snart det eneste land som ikke forsøker å redusere inntektsskattene og spesielt de høye marginalskattene. President Reagans tro på at produktiviteten kan økes ved skatteredusjoner deles muligens av Planleggingsministeren, men inntektsfordelingen en slik skattekjøring vil resultere i aksepteres neppe.

Produktivitetsøkningen har altså vært meget svak i Norge etter oljekrisen 1973–74. Dette gjelder de fleste næringene utenom olje og sjøfart. Det er selvfølgelig meget vanskelig å beregne produktivitetsutviklingen på grunnlag av nasjonalregnskapstall for næringen hvor produktet beregnes hovedsakelig ved hjelp av arbeidsinnsats (årsverk) og produktivitet. Man får da «ut» den produktivitetsutviklingen man forutsetningsvis «la inn». Tjenesteytende næringen utenom samferdsel har ifølge Langtidsprogrammet hatt svak produktivitetsøkning både før og etter oljekrisen, henholdsvis 0,7% i perioden 1970–74 og 1,8% i perioden 1974–79. Også fiske og fangst og annen samferdsel enn sjøfart har hatt svak produktivitetsøkning i 70-årene. Disse tre næringene

²⁾ Dette plasserer oss helt på bunn i internasjonal sammenheng. Også internasjonalt har det vært en svak produktivitetsutvikling disse årene, men forholdene har ligget bedre til rette for en produktivitetsøkning hos oss enn i de fleste OECD-landene, se f.eks. OECD's siste landrapport om Norge og B. Skogstad Aamo's kronikk nylig i Aftenposten.

som i 1979 sysselsatte 753 000 årsverk (45% av samlet sysselsetting), har i 70-årene hatt en produktivitetsøkning på omlag 1,5%. Langtidsprogrammet legger ikke opp til høyere produktivitetsøkning i årene som kommer: 1,3% for fiske og fangst, 1,7% for annen samferdsel enn sjøfart og 1,1% for tjenesteytende næringer utenom samferdsel (middelalternativet).

Fordi produktivitetsutviklingen er så svak i disse næringer, vil sysselsettingen i konkurranseysatte næringer gå ned. Industri og tradisjonell bergverk vil miste 18 000 årsverk frem til 1985 (middelalt.). Sysselsettingen i tjenesteytende virksomhet utenom sjøfart vil øke med 94 000 hvorav hele 49 000 i offentlig forvaltning. Dermed vil det i 1985 være flere ansatte i offentlig forvaltning (22,8%) enn i industri og tradisjonell bergverk (20,6%).

Langtidsprogrammet er opptatt av den svake produktivitetsutviklingen i norsk økonomi, og selv om ordbruken er forsiktig kan man ane en viss revurdering av bl.a. arbeidsmiljøloven. Også på andre felter legges det opp til en politikk for økt produktivitet, bl.a. en politikk som vil gi endringer i investeringene (for å øke kapitalavkastningen) og stimulanser til økt bruk av ny teknologi. Forhåpentligvis greier Langtidsprogrammet å ta livet av forestillingen om at ny teknologi vil skape arbeidsløshet i Norge. Den forestillingen har ikke minst NOU 1980: 33 Sysselsetting og arbeidsmiljø i 80-årene – vært med å skape. Ikke minst på grunn av oljeinntektene og utbyggingen av Nordsjøen (meget stor etterspørsel), vil det bli mangel på arbeidskraft og ikke mangel på arbeidsplasser i årene fremover. Svak produktivitetsutvikling, bl.a. fordi ny teknologi ikke tas i bruk i tjenesteytende virksomhet, vil føre til at store deler av den konkurranseysatte industrien blir slått ut. Den sterke sysselsettingsveksten i offentlig forvaltning er bekymringsfull. I Langtidsprogrammet er det regnet ut at det vil være 2 mill. nordmenn i år 2100 hvis nåværende fødselsutvikling fortsetter. At alle så langt frem vil være offentlig ansatt er helt sikkert hvis nåværende utvikling fortsetter. Kanskje en slik ukritisk fremskrivning er nødvendig også på dette området for å vise hvor dramatisk utviklingen egentlig er. Et viktig remedium vil være økt konkurranse (også for offentlig forvaltning).

Det er prisverdig at Langtidsprogrammet retter økelyset mot den lave kapitalavkastningen vi har i Norge. Internasjonale sammenligninger gjengitt i Programmet viser at vi ligger helt på bunn. I 70-årene har kapitalavkastningen i industrien, definert som driftsresultat minus eierlønn i forhold til fast realkapital til gjenskaffelsespriser, ligget på 7,5% i gjennomsnitt. I Vest-Tyskland har den vært dobbelt så høy og i USA og Japan tre ganger så høy. Det er grunn til å tro at kapitalavkastningen er enda lavere i det øvrige næringsliv – med visse unntak – og offentlig forretningsdrift. Denne lave kapitalavkast-

ningen skyldes enten at investeringene i Norge er «lite produktive» eller at avkastningen kommer andre enn kapitaleierne til gode. «Lite produktive» investeringer kan komme av overinvesteringer (f.eks. jordbruk, fiske) som ofte er et resultat av skatteregler, feilinvesteringer (f.eks. tankskip, jernbane) eller kanskje viktigst i Norge: For lav kapitalutnyttelse. Intervjuer med bedriftsledere (bl.a. Norsk Kabelfabrikk) kan tyde på langt lavere kapitalutnyttelse i Norge enn i andre land. Dette skyldes nok kort arbeidstid og lite skiftarbeid. Trolig er også dette et resultat av at den solidariske lønnspolitikken har vært drevet for langt, det burde vært større lønnsforskjell (etter skatt) mellom vanlig arbeid og skiftarbeid. Hvorfor ha ubekvem arbeidstid når det ikke avlønnes deretter? Stadig kortere arbeidstid i varehandel, offentlig forvaltning og privat tjenesteyting resulterer i lav kapitalutnyttelse. (Hvor mange nye m^2 må Vinmonopolet ha for å stenge på lørdager? Tilsvarende for banker, butikker osv.)

Det lave rentenivået vi har hatt i Norge før 1978 har nok også endel av skylden for den lave kapitalavkastningen. Forhåpentligvis vil det friere kapitalmarked vi etterhvert får gi bedre avkastning på finansielle investeringer enn tidligere, slik at disponibele midler i en bedrift like gjerne kan plasseres finansielt som i ny realkapital. Avkastningskravet til ny realkapital blir høyere.

Jeg antydet også at lav kapitalavkastning i Norge kan skyldes at bedriftene har blitt sterkt beskattet og dermed gitt kapitaleierne lav avkastning. Siden industribedrifter betaler lite i inntekts- og formuesskatt, betyr dette at jeg mener beskatningen via arbeidstakerne har vært for stor.

Tross høyt bruttoskattenivå i Norge legger dessverre Regjeringen ikke opp til reduksjon i dette nivået. Det legges opp til en del omprioriteringer av de offentlige utgiftene først og fremst ved at kjøp av varer og tjenester stiger mer enn overføringene til private. Overføringene vil også endres betydelig, men blir dessverre ikke redusert. Forbrukersubsidiene vil bli redusert, transportsubsidiene likeså, pris tilskudd til bygging av skip blir avviklet, men barnetrygden blir opprettholdt. Trygdene forøvrig vil derimot øke betydelig, det skyldes både sterkt økning i antall pensjonister og reell bedring.

Langtidsprogrammet legger ikke opp til en nødvendig finanspolitisk tilstramming. Holdes oljeskattene utenfor vil offentlig underskudd før låne-transaksjoner i prosent av offentlige utgifter øke fra 11% i 1980 til 12,4% i 1985 (middelalternativet). Siden oljeskattene øker betyr disse tallene også at økningen i oljeskattene spares på offentlig hånd. Fordelingen av sparingen på offentlig og privat hånd er et meget sentralt politisk og økonomisk spørsmål. I andre land synes utviklingen i sparingen å spille en adskillig større rolle i den offentlige debatt enn i Norge. Tall for sparingen bør absolutt inn i Langtids-

programmet, nå finnes de bare delvis og tildels vanskelig tilgjengelig.

Er det grunn til å anta at politikerne i årene fremover vil bruke opp oljepengene, dvs. at vi får en lavere offentlig sparing enn planlagt? Ville det ikke vært en bedre økonomisk politikk å latt sparingen skje på privat hånd (gjennom produktivitetsstimulerende skattelettelser) og så stimulere til finansiell plassering utenlands (privat kapitaleksport, porteføljeinvesteringer)? Overskudd før lånetransaksjoner men inkl. oljeskatter er for 1985 anslått til å utgjøre 8,9% av offentlige utgifter. En stor del av overskuddet vil bli brukt til å nedbetale statens og statsbankenes gjeld til utlandet (1980: 42,5 mldr. kr.) står det i programmet, men offentlig forvaltning vil i perioden 1980/85 ha anslagsvis (egne luftige beregninger) et samlet overskudd på nær 100 milliarder kroner. Forvaltningen av dette overskuddet blir et viktig politisk spørsmål i årene fremover. Uten en aktiv politikk for utenlandssparing er det fare for at pengene forsvinner gjennom enda svakere produktivitetsøkning enn det programmet antar.

Det er ikke lagt opp til særlig demping i statlig sivilt forbruk i årene fremover, 3,5% p.a. for perioden 1981–85 (middelalternativet) mot 4,1% p.a. i årene 1974–79. Derimot vil veksttakten i det kommunale forbruk halveres, fra 7% til 3,5%. I kommende fireårsperiode er det lagt opp til at privat forbruk skal vokse omrent like sterkt som BNP. Dermed vil vi i 1985 som i 1980 anvende bare omlag 47% av BNP til privat forbruk. Tilsvarende andel i Vest-Tyskland er nesten 10 prosentpoeng høyere og i USA går hele 66% av BNP til privat forbruk. Foruten at en høy (og stadig høyere) andel av vårt BNP går til offentlig konsum, bruker vi som kjent en svært stor del til investeringer. Med en viss rett kan det hevdes at den lave kapitalavkastningen er viktigste årsak til den lave private forbruksandelen i Norge. Mine tidligere forslag til alternativ økonomisk politikk kan nå stikkordmessig utvides: Først og fremst skatteredusjoner. Det vil gi økt privat disponibel inntekt, noe vil bli spart (bør kanaliseres utenlands) og noe forbrukt. Skattereduksjonene må ikke føre til økt lønnsøkning (hva med Skånlands gamle forslag om straffeskatt?). Lav lønnskostnadsvekst vil gi bedret inntjening for næringslivet som også bør stimuleres til finansielle plasseringer innenlands og direkte investeringer utenlands. Trolig vil dette gi økt krav til lønnsomhet som vil gi grunnlag for økt kapitalavkastning.

Et hovedpunkt i Langtidsprogrammet er kampen mot inflasjonen. Sentralt kampmiddel er inntektspolitikk. Det kan vel neppe sies at vi hittil har lykkes i noen særlig grad. (Kanskje det går bedre i år når alle partene sitter ved samme bord og forhandler om samme kake?) Jeg tror imidlertid det er enda mindre grunn til at vi vil lykkes med det fremover uten endringer i opplegget, ettersom det er lagt opp til at lønnstakerne skal få mindre å dele på – og at vi vil

oppføre fortsatt ekspansiv finanspolitikk og mangl på arbeidskraft. I den norske oljeøkonomien vil mangelen være spesielt stor på visse typer arbeidskraft. Nå straffer det seg at vi gjennom flere år har hindret lønnen i å være markedsignal. Den solidariske lønnspolitikken er som tidligere nevnt drevet for langt. En del offentlige etater har nå fått store problemer med å beholde arbeidskraften, det offentlige lønnsregulativet er i ferd med å sprenges. Det må nå vises stor varsomhet med å la smitten fra Nordsjøen spre seg gjennom det offentlige regulativ. I så fall må det stilles tilsvarende produktivitetskrav, og er det mulig? Er det en god løsning å la den enkelte etat i større utstrekning få glede av produktivitetsvekst gjennom lønnsøkninger til de ansatte?

Når det gjelder kampen mot inflasjonen tror Planleggingssekretariatet på den ene side at en styring av pengemengden gjennom en restriktiv finanspolitikk vil føre til arbeidsløshet i Norge fordi dette er resultatet i andre land, men på den annen side mener man at en stram finans- og pengepolitikk er nødvendig! La oss en gang for alle slå fast at veksten i pengemengden er et samlemål (som BNP) for finans- og pengepolitikken, og at den som sådan er nyttig ikke minst av pedagogiske grunner. Hvor raskt og hvor mye en lavere vekst i pengemengden vil slå ut i inflasjonen vil derimot avhenge helt av den konkrete tilstrammingen av finans- og kredittpolitikken. For å hindre at oljepengene gir en overopphetet økonomi, burde det kanskje settes et maksimumstall for pengemengdeveksten. Fastleggelse av et slikt måltall er selvfølgelig vanskelig, men like fullt ønskelig i den grad høy inflasjon gir uønskede resultater. Et slikt måltall ville politikerne kunne bruke som en overordnet ramme før prioriteringen foretas. Da ville en dessuten klarere få frem at økt inflasjon gir mulighet for arbeidsløshet fremover.

Jeg konstaterer ellers med glede at devaluering ikke lenger anses som noen løsning på konkurranseevneproblemer, og at også norske myndigheter nå har oppdaget at det er noe som heter den «gode sirkel». Ved opphevelsen av pris- og inntektsstoppen sto vi i en slik situasjon som muliggjorde begynnelse på en «god sirkel». Vi burde den gang ha revaluert slik jeg for øvrig foreslo da nasjonalbudsjettet for 1980 ble fremlagt. Anledningen kommer forhåpentligvis tilbake.

Langtidsprogrammet er nøkternt, etter min mening for nøkternt. Erfaringene fra de siste årene har fått Regjeringen til å legge frem et program som demper forventningene. I sin iver etter å dempe forventningene synes Regjeringen å glemme mulighetene som oljen gir for Norge, og dermed legges det opp til en politikk som er lite ambisiøs. I sin iver etter å dempe forventningene synes også en del forutsetninger å være vel pessimistiske. Dermed er det fare for at den økonomiske politikken heller ikke blir tilpasset den faktiske utviklingen.

Langtidsprogrammet 1982–1985 – Bedre økonomisk integrering, men svakere programkarakter

AV
OLAV BJERKHOLT

Årets Langtidsprogram er det åttende i rekken. Introduksjonen er ordrett som for fire år siden bortsett fra den fyndige sluttssatsen: «Regjeringen legger i dette Langtidsprogrammet fram sin vurdering av de utfordringer Norge vil stå overfor, de verdier som bør virkeligjøres og de valg som bør tas». (Er det Hernes som har forsøkt å skjerpe departementsspråket med allittererende formuleringer?)

Langtidsprogrammet har sin opprinnelse i Gerhardsenepokens stabile politiske og økonomiske regime fra 1945 til 1965. Det falt tidlig inn i et mønster der det ble offentliggjort få måneder før et Stortingsvalg og med fireårig planhorisont. På denne måten kunne den økonomiske planleggingen kombineres med politisk valgoffensiv på en optimal måte.

Seinere gikk det annerledes. Bortenregjeringen overtok Gerhardsens siste Langtidsprogram, og Bratteli arvet Korvaldregjeringens optimistiske trendforlengelser fra våren 1973. Bortenregjeringens eneste Langtidsprogram i egen regi ble sågar overtatt av to etterfølgende regjeringer.

En mer forsmedelig skjebne enn å bli overtatt av en regjering med annen farge led imidlertid Per Kleppes første langtidsprogram fra fire år tilbake. (Kleppe er forøvrig den eneste statsråd som har kunnet legge fram to Langtidsprogram.) Tre måneder inn i planperioden kom den såkalte Tilleggsmeldingen (St. meld. nr. 76/1977–78) som ikke var et tillegg til Langtidsprogrammet, men snarere et fradrag. De makroøkonomiske framskrivningene ble trukket tilbake og det ble ikke publisert nye. De «kvalitative» deler av programmet ble imidlertid opprettholdt, eller som det fortrøstningsfullt het i Tilleggsmeldingen: «De kvalitative sider er i betydelig grad knyttet til reformer som ikke innebærer ressursbruk, men som tar opp samfunnets organisering, forholdet mellom mennesker og grupper o.l. Regjeringen vil legge stor vekt på et bredt reformarbeid av denne typen». (s. 17)

La det for fullstendighets skyld være nevnt at Ole Myrvoll som finansminister i Bortens regjering i 1966 la fram et revidert Langtidsprogram, ikke et fullstendig program riktignok, men ihvertfall et nytt generalbudsjett. Han var imidlertid i den situasjon at han kunne tillate seg å øke måltallene for 1969 med 1–2 prosent.

Denne innledningen til en kommentar til årets Langtidsprogram er ment å danne bakgrunn for å reise spørsmålet om det ikke er på høy tid at Langtidsprogrammets planleggingsfunksjon revurderes med hensyn til planleggingshorisont og løpende oppdatering og revisjon, kanskje også med hensyn til publiseringstidspunktet. Er den nåværende selv pålagte formelle rammen omkring Langtidsprogrammet som ble fastlagt i 1950-årene, en nødvendig binding i planleggingsprosessen uansett hvilke fordele den måtte ha i en politisk sammenheng? Langtidsprogrammet har jo forøvrig undergått betydelige endringer i innhold og framstilling. Denne problemstillingen er særlig aktualisert av at det siden Tilleggsmeldingen ikke har foreligget offisielle tall for utviklingen i de nærmeste årene. Dette har vært et meget følbart savn, spesielt innenfor offentlig forvaltning. Debatten omkring kraftprognosør har vært et godt eksempel i så måte.

Det har lenge vært misvisende å bruke betegnelsen «langtidsprogram» om et fireårsprogram. Behovet for å utarbeide mer langsiktige skisser av utviklingen ble klart erkjent på 1960-tallet og konsekvensen av det ble tatt ved utarbeidingen av Langtidsprogrammet 1970–1973 og i de etterfølgende ved at det ble utført særskilte beregninger – som oftest henvist til vedlegg – med en rekkevidde på om lag 20–25 år med et makroøkonomisk helhetsbilde og mer eller mindre detaljert omtale av enkeltsektorer av særlig betydning for den offentlige planlegging. Beregningene har vært omtalt i Langtidsprogrammene med en viss distanse: «nøytrale projeksjoner», «beregninger uten programkarakter» o.l. Ikke desto mindre har beregningene blitt brukt og utnyttet som «offisielle prognosør».

Årets Langtidsprogram skiller seg ikke fra forgangerne i denne henseende. Langtidsprogrammet omfatter bare perioden 1982–1985. Beregninger fram til år 2000 er tatt med i et vedlegg. Det kan være grunn til å merke seg de ytterst forsiktige formuleringene som er brukt om de tall som legges fram. Brent av erfaringene fra fire år tilbake heter det om tallene for programperioden at usikkerheten omkring den økonomiske utviklingen nasjonalt og internasjonalt gjør at «... det kan være uheldig å legge fram et økonomisk program som konkret tallfester hvilken utvikling Regjeringen tar sikte på å oppnå på ulike

områder» (s. 109). Formuleringen antyder en viss defaitisme, snarere enn beskjedenhet. Kanskje bunner det i at en ikke har funnet en egnet presentasjonsform for å formulere et program som er betinget av usikre begivenheter. Usikkerheten er forsøkt tatt hensyn til ved at det for første gang presenteres tre alternative utviklingsforløp for programperioden, «lavere», «midlere» og «høyere». Dette kan kanskje anses som et første skritt i et forsøk på å tilpasse en strategitankegang som er utviklet bl.a. av Leif Johansen, men det kan også ses som en svekking av programkarakteren av dokumentet. Det gjøres også andre forsøk på å ta hensyn til usikkerheten i forutsetningen som omtalt nedenfor.

I beregningene for perioden 1985–2000 er formuleringene naturlig nok enda mer forsiktige. Det regnes her også på tre alternativer i forlengelse av de tre for programperioden og det heter: «Hensikten er først og fremst å illustrere usikkerhet.(!) Alle alternativerne er interessante for planleggingsformål.(?) . . . Det tas ikke stilling til hvilket av alternativene som er mest realistisk» (s. 233). Under alle omstendigheter vil nok beregningene bli brukt som prognose, referansebane, basisalternativer el.l. i ulike sammenhenger.

La oss summere opp så langt før vi ser nærmere på innholdet i Langtidsprogrammet. Det kan neppe herske tvil om at det er et omfattende behov for makroøkonomiske prognosør eller framskrivinger. Det kan trolig gis en overbevisende argumentasjon for at behovet er større og horisonten bør være lengre enn tidligere. Viktige momenter i denne forbindelse er oljevirksomheten, langsiktige sektorplaner på stadig flere områder, og sosiale reformer av stor økonomisk rekkevidde. At behovet er stort betyr ikke at det er lettere å lage slike beregninger, snarere tvertimot. Dette taler imidlertid for at horisonten i det egentlige langtidsprogram bør utvides, kanskje med hovedfokusering på en 8–10 årsperiode og supplerende beregninger for 20–30 år. Det kortere perspektiv på inntil fire år kan kanskje med fordel knyttes til Nasjonalbudsjettarbeidet på en rullerende basis.

Det er ingen skam å revidere programtall når forutsetningene endrer seg. Tvertimot bør dette være en naturlig og selvagt framgangsmåte. I dag ligger de tekniske muligheter til rette på en helt annen måte enn tidligere til å samle inn informasjon og å utnytte denne i en løpende prosess for oppdatering av forutsetninger og måltall. Dette er ikke ment å gi inntrykk av at det økonomisk-politiske planleggingsarbeidet som kommer til uttrykk i Langtidsprogrammet kan reduseres til teknikk. Forberedelsen av Langtidsprogrammet er et meget verdifullt element i den politiske styringsprosessen. Utarbeidingen av de makroøkonomiske framskrivingene utgjør en liten, men helt sentral del av denne. Et nytt langtidsprogram kan imidlertid godt utarbeides en gang i hver stortingsperiode, eventuelt med en hyppigere oppda-

tering av den makroøkonomiske kjernen i programmet dersom situasjonen skulle tilsi det, selv om planleggingshorisonten er betydelig lengre. Slik er f.eks. praksis i Sverige i arbeidet med Langtidsutredninger.

Langtidsprogrammet har i forhold til forrige gang en klar dreining tilbake til å sette økonomien i sentrum. Dette framgår av hoveddisponeringen i dokumentet, og det er også et klart inntrykk at de økonomiske overveielsene og forutsetningene denne gang i langt større grad er tilstede også i de «mykere» kapitlene. Dette er særlig foranlediget av behovet for å dempe ned forventninger og ekspansjonstrang på ulike områder. Samordning av utviklingstendenser og politikk på ulike områder innenfor en økonomisk helhetsramme må være det viktigste formålet med Langtidsprogrammet. Dette er også et av momentene som trekker i retning av en lengre programhorisont. Jeg skal i det følgende se noe nærmere på det makroøkonomiske hovedbildet, oljepolitikken og omstillinger. Tallene som gjengis i det følgende er fra det midlere alternativ som programmet forutsetter «foreløpig legges til grunn».

De makroøkonomiske framskrivingene bygger bl.a. på at importveksten hos Norges viktigste handelspartnere vokser med 4,6 pst. pr. år i programperioden, produktivitetsveksten i Norge forutsetter å være den samme som i 1974–1979, og det relative kostnadsnivået forutsettes å holde seg på nivået i 1980–81. Dette forutsettes å gi grunnlag for en vekst i tradisjonell vareeksport på 3,2 pst. pr. år, en vekst i bruttonasjonalproduktet på 2,6 pst. pr. år og en vekst i privat og offentlig forbruk på henholdsvis 2,6 og 3,1 pst. pr. år. Sysselsettingsveksten forutsettes å være 0,8 pst. pr. år, mens bruttoinvesteringene utenom sjøfart og oljevirksomhet forutsettes å vokse såpass lite som med 1,8 pst. pr. år.

I det lengre perspektiv, dvs. fra 1985 til 2000 er det skissert en utvikling med synkende vekstrate for bruttonasjonalproduktet, 2,5 pst. pr. år i 1985–1990 og 2,2 pst. pr. år i 1990–2000. Tilveksten i sysselsetting målt i årsverk er forutsatt å være henholdsvis 0,9 pst. pr. år og 0,5 pst. pr. år. Den synkende tendens i vekstraten kan derfor ses som en følge av redusert tilgang av arbeidskraft.

En nærmere analyse av tallene viser mange mindre unøyaktigheter. F.eks. er produktivitetsveksten fra 1974 til 1979 for alle næringer utenom oljevirksomheten oppgitt til 2,3 pst. pr. år (s. 40). Utviklingen 1981–1985 skal forutsetningsvis ha samme produktivitetsvekst, men den er oppgitt til 1,7 pst. pr. år. Nasjonalregnskapets tall for perioden 1974–1979 synes å ligge mellom disse.

Alt i alt er det altså nokså beskjedne vekstperspektiver vi stilles i utsikt. Programmet redegjør for de gode forutsetninger av realøkonomisk art som er til stede i norsk økonomi for fortsatt økonomisk vekst. Det pekes også på de langsiktige tendenser som tilsier at vi med effektiv utnytting av våre ressurser

ikke kan forvente at veksttakten fra 1960-årene kan opprettholdes på lang sikt selv under gunstigere internasjonale betingelser. Jeg kan likevel ikke fri meg fra at programmet ikke kan sies å møte utfordringen som ligger i å opprettholde et høyt vekstnivå ved hjelp av egne ressurser i en omverden som forutsetningsvis gir mindre stimulanser i markedsvekst enn tidligere. Det pekes på de strukturelle problemer som er knyttet til sammensetningen av vår vareeksport og behovet for å tilpasse denne til endrede internasjonale markedsforhold. En savner imidlertid en mere offensiv strategi der en tilpasningsperiode følges av en forsterket vekst. Det finnes ingen antydninger av en slik betraktningsmåte.

De næringsmessige forskyvningene i sysselsetting er betydelige, men ikke store sammenliknet f.eks. med endringene på 1960-tallet. Sysselsettingen i industri og bergverk som i 1979 var 385 000 årsverk er i det midlere alternativ forutsatt å falle til 367 000 årsverk i 1985, 349 000 årsverk i 1990 og 297 000 årsverk i 2000. Nedgangen i industrisysselsettingen er altså både absolutt og relativt forutsatt å bli sterkere i neste tiår enn i dette. I det høye alternativ som gir den største industrisysselsetting, er det omtrent uendret nivå fram til 1990 og en nedgang på om lag 50 000 årsverk fram til år 2000. Langtidsprogrammet gir altså et svært optimistisk bilde av mulighetene for å opprettholde et høyt sysselsettingsnivå i industrien. Det er imidlertid vanskelig å sammenlikne Langtidsprogrammets kalkyler med andre forsøk på å beregne sysselsettingsomstillinger i løpet av 1980-årene som følge av bruken av oljeinntektene. Dette skyldes bl.a. den måten oljeinntektene er behandlet på i Langtidsprogrammets framskrivinger.

Det gjøres tallfestede antakelser om utviklingen av volum og relativ pris for olje- og gassproduksjonen. Det antas at produksjonen som i 1980 var 50 mill. toe vil nå 60 mill. toe i 1985, 75 mill. toe i 1990 og «taket» på 90 mill. toe i første halvdel av 1990-årene. Oljeprisen er anslått til å stige med 1,5–2 pst. pr. år raskere enn andre priser fram til 1985 og med 2 pst. pr. år fra 1985 til 2000. Prisforutsetningene for perioden fram til 1990 må anses som nokså moderate, men usikkerheten er stor. Disse forutsetningene finnes ikke igjen i resultatene. Veksten i bruttoproduktet i oljevirksomheten fram til 1990 er oppgitt til å være betydelig lavere enn volumtallene skulle tilsi. Dette skyldes at verditallene for produksjon og eksport av olje og gass er justert ned med 20 pst. fram til 1990. Det vises til «historiske erfaringer» med overvurdering av produksjonsanslag. Men istedenfor å la de historiske erfaringene påvirke produksjonsanslagene gjøres det noen summariske endringer i resultattabellene som innebærer en viss inkonsistens i helhetsbildet. Produksjonen av olje og gass justeres ned, men ikke innsatsen av vareinnsats og kapital. Det er selvsagt et stort behov for å ta hensyn til usikkerhet knyttet til oljevirksomhet, først og fremst prisutviklingen, men dette kan ikke anses som

en særlig vellykket måte å håndtere dette på. Det kunne f.eks. vært mer hensiktmessig å utnytte de alternative framskrivinger til dette formålet. De bidrar nå mest til å gi inntrykk av at Regjeringen ikke har klart å samle seg om et hovedalternativ.

Regjeringen opprettholder etter et kort resonnement 90 mill. toe som «en rimelig illustrasjon av et moderat utvinningstempo». Økningen i anslaget på reserver trekker i retning av økt produksjon, mens økningen i inntektene tas som argument for lavere produksjon. Retningslinjene for disponering av inntektene skal være at de i hovedsak skal nytes her i landet.

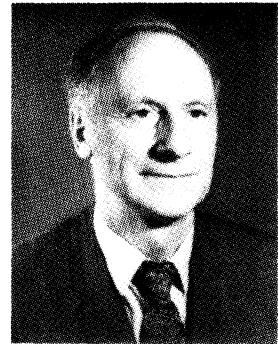
Argumentasjonen omkring dette er svært kort. Det framgår ikke klart om regjeringen finner det uønsket med kapitaleksport eller om det simpelthen antas at den politiske styringen vil være så svak at det som tjenes også vil bli brukt. Frykten for en utvikling i retning av en Venezuela-økonomi synes å være tilstede i programformuleringene. Kapitaleksport omtales som noe som bare er aktuelt ved en sterk og plutselig stigning i oljeprisene.

Hovedtrekkene i konsesjons- og utbyggingspolitikken presiseres ytterligere. Formålet er økt kontroll med produksjonsvirksomheten, mer planmessig letaktivitet og større del av grunnrenten til Statoil. Om videreforedlingen heter det: «Regjeringen ønsker ikke at det bygges opp industri som må baseres på petroleumsstilgang til lavere priser enn det som kan oppnås i markedet». En formulering som det er vanskelig å være uenig i, men den er neppe like godt likt i alle departementene.

I kapitlet om rettferdig fordeling er det et kort avsnitt om skatt og skattepolitikk. Dette er vel egentlig et litt trist kapittel for regjeringen. Etter valget i 1973 gikk Per Kleppe som finansminister løs på skatteproblemene med stor innsats, energi og vilje. En rekke utredninger ble satt i gang og store reformer ble stilt i utsikt, men etter åtte år har resultatene vist seg å være beskjedne. Tekniske problemer har kanskje vært større hindre enn ventet, men de viktigste hindre har utvilsomt vært av politisk art, ikke minst innen regjeringspartiet. Tre eksempler kan illustrere problemene: *lønnsskatteordningen* som ikke kan sies å ha vært særlig kontroversiell, er lagt til side av «tekniske» grunner, *delingsproblemet* (bedriftsdel og persondel for inntekt i næringsvirksomhet) er både kontroversiell og teknisk vanskelig og *boligskattleggingen* er fortsatt et så brennbart emne at det mer eller mindre har vært holdt utenfor debatten. *Rentefradragsretten* som har vært et sentralt tema siden 1977 er selvsagt en viktig del av boligskattleggingen, men heller ikke om dette tema var enigheten så stor innen Arbeiderpartiet til at regjeringen ville ta belastningen med å gjennomføre en endring uten større politisk tilslutning i Stortinget. Resultatet av åtte års anstrengelser er således at alle

Forts. side 21.

Kva hendte i Norge i 1970-åra – konjunkturpolitisk?*)

AV
PETTER JAKOB BJERVE

Formålet med denne artikkelen er å kaste lys over «Motkonjunkturpolitikken» frå våren 1975 av og den omlegginga av politikken som følgde frå slutten av 1977. Denne konjunkturpolitikken blir analysert i samanheng med verknadene på etterspurnad og tilbod av dei kombinerte inntektsoppgjera og av fleire viktige sosiale og miljøpolitiske reformar som vart gjennomført frå og med 1974. På grunnlag av denne analysen blir det gjort freistnad på å vurdere resultata av konjunkturpolitikken dels ved å jamføre dei med måla for denne politikken og dels ved å peike på faglege og politiske hindringar som truleg gjorde det vanskeleg å nå måla betre. Analysen er såleis først og fremst konjunkturpolitisk. Formålet er ikkje å drøfte alle sidene ved den økonomiske politikken i 1970-åra.

I. Innleiing

I 1973 opplevde Vest-Europa og Sambandsstatane eit konjunkturomlag som skulle utvikle seg til å bli det sterkeste økonomiske tilbakeslaget i etterkrigstida. Etter at dette tilbakeslaget hadde byrja å få uheldige verknader på norsk økonomi, gjennomførte Regjeringa frå våren 1975 av ei lang rad med ekspansive tiltak som populært blir kalla «Motkonjunkturpolitikken». Formålet med denne artikkelen er å kaste lys over desse tiltaka og den økonomiske tilstramminga som følgde frå slutten av 1977.

For å kunne dra lærdom av røynslene med denne konjunkturpolitikken, er det naudsynt å vere klår over den rolla som dei såkalla «kombinerte inntektsoppgjera» spela i norsk økonomisk politikk gjennom ein stor del av 1970-åra. Det første av desse oppgjera vart gjennomført alt våren 1974, og både dette og seinare oppgjer av same slaget verka sterkt til å auke etterspurnaden etter varer og tenester.

Ein tilsvarande verknad fekk fleire viktige sosiale og miljøpolitiske reformar. Somme av desse verka dessutan til å minske tilboden av varer og tenester.

Petter Jakob Bjerve ble cand. oecon. 1941 og dr. philos i Oslo 1962. Han var univ.stip. i sosialøkonomi 1945–49 og byråsjef i Finansdepartementet 1945–47. Direktør i Statistisk Sentralbyrå 1949–1980. Visiting prof. ved Stanford University, California 1954–55. Finansminister 1960–63. Han har vært rådgiver i økonomiske og statistiske spørsmål i en rekke utviklingsland.

**) Foredrag på kurs om «Næringslivet og den offentlige planlegging» arrangert av Norske Sosialøkonomers Forening den 25. og 26. november 1980 under emnet: «Teori og praksis belyst ved norsk konjunkturpolitikk i 1970-årene».

Frå og med 1974 vart såleis pensjonsalderen sett ned frå 70 til 67 år. I slutten av 1975 vart det vedteke å gjennomføre inntektsmålsettinga for jordbruket snarast mogleg og seinast innan første halvår 1982. I mai 1976 vedtok Stortinget å gje ei ekstra ferieveke med løn for arbeidstakarar over 60 år, og litt seinare fekk vi ei arbeidsmiljølov som mellom anna bar i seg kortare arbeidstid. Om lag på same tid vart alders- og uførepensjonane bundne til inntektsutviklinga for dei yrkesaktive. Frå 1. juli 1978 vart det sett i verk ein ny skipnad for løn under sjukdom som opna for større sjukefråver. Dessutan førte dei veksande og etter kvart store oljeinntektene som staten fekk i andre halvparten av 1970-åra, til at det vart reist stendig sterke krav om offentlege ytingar i tillegg til dei som alt er nemnt, og mange av desse krava vart meir eller mindre stetta.

Då Motkonjunkturpolitikken vart lagt opp, var Norge i ferd med å bli eit oljeproduserande land med von om store framtidige valutainntekter. Det var klårt at desse inntektene kunne gjere det mogleg å motverke ein nedgang i etterspurnaden frå utlandet mye sterke enn før utan at underskottet på driftsrekneskapen andsynes utlandet på kort sikt ville bli for stort. I så måte hadde handlefridomen i konjunkturpolitikken vorte monaleg større. Ved å låne i utlandet kunne vi i ei tid frammetter «bruke oljepengar på forskott» til å auke den innanlandske etterspurnaden og halde produksjon og sysselsetting her heime oppe. Noko tilsvarande galdt for inntekts-politikken. I eit kombinert inntektsoppgjør kunne dei to partane på arbeidsmarknaden bli freista med større ytingar frå staten enn før. På det viset meinte Regjeringa å kunne få til ein ønska auke i realdispo-

nibel inntekt med mindre nominell inntektsauke enn elles mogeleg.

For å kunne skjøne og dømme om resultata av Motkonjunkturpolitikken er det elles naudsynt å vite i store drag kva som hendte i utlandet i 1973 og åra etterpå. Kjennskap til utviklinga i utlandet, serleg i dei industrialiserte land, er viktig både for å kunne analysere verknadene på norsk økonomi og for å vurdere utviklinga her heime i internasjonalt lys, dels fordi det er mange sams drag og dels fordi vi her heime på visse område hadde ei anna utvikling enn i dei fleste andre industrialiserte land.

I det følgjande skal vi først sjå litt på kva som hendte i utlandet i 1970-åra og på det inntektpolitiske opplegget våren 1974. Deretter vil det bli gjort greie for dei viktigaste konjunkturpolitiske tiltaka i tidsrommet 1975–1979. Til slutt vil det bli gjort ein freistnad på å vurdere resultata av denne konjunkturpolitikken, dels ved å jamføre resultata med hovudmåla for den økonomiske politikken og dels ved å peike på faglege og politiske hindringar som truleg gjorde det vanskeleg å nå måla betre. Analysen er såleis først og fremst konjunkturpolitisk. Formålet er ikkje å drøfte alle sidene ved den økonomiske politikken i 1970-åra.

II. Kva hendte i utlandet?

Den sterke økonomiske veksten som prega industrilanda i 1950- og 1960-åra, heldt stort sett fram i 1970-åra inntil 1973. Jamvel under nedgangskonjunkturen frå slutten av 1969 til tidleg i 1972 auka bruttonasjonalproduktet og industriproduksjonen både i Sambandsstatane og i Vest-Europa, og deretter kom ein sterk konjunkturoppgang fram til 1973. Men så meldte det seg nye tendensar som skulle bli sermerkte for 1970-åra. For det første vart prisstiginga sterke enn i 1960-åra. Den årlege lønsauken byrja elles å bli sterke alt frå slutten av 1960-åra, og for råvarer vart prisstiginga så å seie eksplosiv under siste fasen av oppgangen frå 1972 til 1973. For det andre steig arbeidsløysa jamvel under høgkonjunkturen. At prisnivået steig sterkt trass i høg og stigande arbeidsløysje var noko nytt og uvant. For det tredje fekk vi eit omskifte i kredittraumane i verda, serleg mellom oljeproduserande og ikkje oljeproduserande land.

Konjunkturtilbakeslaget i 1973 skulle ikkje berre bli det sterkeste i etterkrigstida, men vart dessutan innleiinga til eit tidsrom med veik vekst som vi enno ikkje har sett slutten på. For Vest-Europa under eitt auka bruttonasjonalproduktet med berre 2,7 prosent pr. år frå 1973 til 1979, mot 4,6 prosent frå 1968 til 1973 og 5,2 prosent frå 1963 til 1968.

I tidsrommet 1973–79 var det konjunkturbølgjer som før. I Vest-Europa varte den første nedgangskonjunkturen frå hausten 1973 til hausten 1975 og den

andre frå byrjinga av 1977 til ut på våren 1978, til saman vel 3 år. Tilsvarande hadde Vest-Europa oppgangskonjunktur frå hausten 1975 til byrjinga av 1977 og frå våren 1978 til byrjinga av 1980, til saman vel 3 år. Som vanleg kom desse konjunkturbølgjene inn over norsk økonomi med større eller mindre etterslep i tid. Men heile tida heldt arbeidsløysa og prisstiginga i utlandet seg på eit langt høgare nivå enn tidlegare, serleg i Sambandsstatene og andre store industriland.

Det ville føre for langt å freiste på ei fullgod klårlegging av kva som hendte i utlandet i 1970-åra. Analysen her må avgrensast til dei årsakene som truleg er viktigast og til dei omstende som kan kaste mest lys over det som hendte i Norge.

Ei viktig årsak, for ikkje å seie den viktigaste, var den internasjonale oljekrisa som byrja seinhaustes 1973 og som innleide ei langvarig energikrise både i industriland og i mange utviklingsland. Den sterke prisauken på olje førte til ei kraftig kostnadsdriven internasjonal prisstiging og til ei internasjonal omfordeling av nasjonalinntekt som skapte betalingsbalanseproblem i ikkje oljeproduserende land. Prisstiginga og betalingsbalanseproblema fekk langvarige verknamder og gav i mange vestlege land opphav til økonomiske bremsetiltak jamvel i tider med arbeidsløysje og låg kapasitetsutnytting. På denne måten førte oljekrisa ikkje berre til ei forsterking og truleg forlenging av konjunkturtilbakeslaget 1973–1975, men jamvel til veikare vekst og høgare nivå for arbeidsløysa i resten av 1970-åra. Landet vårt, som i 1973 var i ferd med å bli ein nettoeksportør av olje, slapp betalingsbalanseproblem som følgje av oljekrisa, men indirekte som følgje av den veikare veksten i andre land, fekk vi negative utslag i norsk økonomi òg. I 1979–80 fekk vi ein ny kraftig oljeprisauke med tilsvarande utslag. Denne gongen vart det positive utslaget i utanriksøkonomien relativt endå sterke.

Ei anna årsak, som både direkte og indirekte slo negativt ut i norsk økonomi, var den internasjonale skipsfartsksrisa som meldte seg i slutten av 1973. Som følgje av overkontrahering av skip ville vi truleg ha fått langvarige problem for skipsfarten jamvel utan oljekrise, men skipsfartsksrisa vart forsterka og truleg framskunda av oljekrisa. Tilbakegangen for skipsfarten og dermed for skipsbyggingsindustrien gjorde sitt til å hemme veksten i resten av 1970-åra, både i utlandet og her heime.

Ei tredje årsak kan vere den gradvise overgangen frå industriell økonomi til tenesteøkonomi som fann stad i mange industriland, og overgangen frå jordbruksøkonomi til industriell økonomi i fleire utviklingsland. Den sterke økonomiske veksten som industrilanda hadde i etterkrigstida gav seg utslag alt frå 1950-åra i at ein stendig større prosentdel av dei private inntektene vart nytta til kjøp av tenester istadenfor varer. I 1960-åra byrja dessutan det offentlege konsumet, som for ein stor del er tenesteøkonomi, å kreve etter måten meir og meir av

nasjonalproduktet. Konsekvensen av dette måtte bli ei tilsvarende omlegging av produksjonen frå vare- til tenesteproduksjon, og det måtte få følgjer for næringssfordelinga av sysselsettinga. Tenesteytande næringar som varehandel, samferdsel, helse- og undervisningsstell og anna privat eller offentleg tenesteyting kravde meir og meir arbeidskraft i høve til industrien. Jamvel om sysselsettinga totalt sett auka, stagnerte sysselsettinga i industrien, og i 1960- og 1970-åra opplevde fleire og fleire industrialiserte land, mellom anna Norge, ein nedgang i industriyselsettinga.

Denne overgangen til tenesteøkonomi kan ha gjort sitt til at veksten har vorte veikare og prisstiginga sterke enn før. I mange tenesteytande næringar aukar nemleg produktiviteten mindre enn i industrien, og difor kan overgangen til tenesteøkonomi ha slege ut i mindre vekst totalt sett. Samstundes kan ein gjeven lønsauke ha slege ut i sterke prisstiging for tenester enn for industrivarer ettersom tenesteproduksjon krev etter måten meir arbeidskraft enn industriproduksjon. Vansk med å måle produktiviteten i tenesteytande næringar, og serleg produktiviteten av offentleg tenesteyting, kan dessutan ha ført til ein fiktivt mindre vekst i tala for bruttonasjonalproduktet.

Overgangen frå jordbruksøkonomi til industriell økonomi i fleire utviklingsland, til dømes i Sør-Korea, Taiwan, Hongkong, Singapore, Thailand og Malaysia, førte i 1970-åra til at visse konkurranseutsette industrigreiner i vestlege land måtte innskrenke produksjon og sysselsetting. På ein del område, til dømes produksjon av skotøy, tekstil- og konfeksjonsvarer, bukka ein stor del av verksemndene under, og ein del av nedleggingane skapte lokale arbeidsløseproblem. Dette gjeld og Norge, jamvel om den ålmenne skorten på arbeidskraft her i landet gjorde at omstillingsproblema vart mindre enn i mange andre vestlege land. For utviklinga av samla produksjon og sysselsetting i industrien kan slike verknader likevel ikkje ha hatt mye å seie.

Andre årsaker kan og ha verka med til at den økonomiske veksten vart veikare og prisstiginga sterke i 1970-åra enn tidlegare i etterkrigstida. Mange vestlege land mista såleis produktivitetsvinst som dei før hadde hatt som følgje av overgangen av arbeidskraft frå primærnæringane til industrien, Vest-Europa mista produktivitetsvinst som ein der, i dei første par ti-åra etter krigen, kunne hente ved å ta att det teknologiske forspranget som Sambandsstatane hadde, og alle vestlege land mista etter kvart den føremonen som dei kunne dra av overgangen til ein friare utanrikshandel. Vidare kan prisstiginga ha vorte sterke fordi partane på arbeidsmarknaden i mange land ikkje lenger la så stor vekt på samanhengen mellom lønsauke og produktivitetsauke som dei gjorde i 1950- og 1960-åra. Men det ville føre for langt å gå nærmare inn på moglege årsaker av dette slaget.

III. Det inntektpolitiske opplegget våren 1974

Etter at regjeringa Korvald hausten 1973 hadde vorte avløyst av ei ny regjering Bratteli, vart det gjennomført både ei kroneoppskriving på 5 prosent, som skulle motverke prisstiginga på importvarer, og etter kvart fleire skattepolitiske tiltak, som skulle gje yrkesaktive ein sterke vekst enn før i realdisponibel inntekt. Då denne politikken vart lagt opp, hadde prisstiginga vore sterke, og nasjonalrekneskapen syntet ein auke i det private konsumet på berre 2,3 prosent frå 1971 til 1972 og 1,9 prosent frå 1972 til 1973, seinare revidert til 3,0 prosent og 2,9 prosent.

Under førebuingane til lønsoppgjeren våren 1974, som for første gongen sia 1961 skulle skje forbundsvis, tok dei to hovudorganisasjonane kontakt med Regjeringa og bad om å få ei avklaring av korleis staten kunne medverke. Regjeringa valde då å spele med opne kort, og gjorde i slutten av mars framlegg for Stortinget om ei rad med tiltak som i det vesentlege vart vedtekne og som i hovudsak bar i seg større pristilskott, mindre trygdepremier, større trygdeytingar og – for at budsjettet skulle få same innhald som planlagt trass i løns- og prisauken – heving av mange andre løyingar på statsbudsjettet. Dessutan vart tilsgangsrammene for statsbankane utvidd. Det vart og lova skattelettre frå januar 1975 i tillegg til den skatteletten som alt var gjeven. Regjeringa vona at ein ved hjelp av desse og dei tidlegare tiltaka som var gjennomført, skulle få lønstakarane til å godta ein moderat nominell lønsauke og likevel sikre lønstakarane og folk med trygd høgare disponibel realinnekt enn før. I så fall kunne ein unngå ei sterke kostnadsdriven prisstiging og samstundes få til ein ønska auke i det private konsumet. Ressursar til konsumauken meinte ein å kunne frigjere ved å bremse veksten i dei private investeringane gjennom skjerpa skattlegging av næringslivet, heving av diskontoen frå 4,5 til 5,5 prosent og ei tilsvarende oppjustering av rentenivået elles. Seinare på året derimot fekk vi likevel ein noko meir romsleg kredittpolitikk.

Det var såleis ein sers kostnadsorientert inntektspolitikk som vart lagt opp våren 1974. Opplegget bar utan tvil i seg ein sterk nettoauke i etterspurnaden etter varer og tenester. Dette meinte Regjeringa var fullt forsvarleg, for det første fordi ein ikkje venta at politikken ville føre til strammare innanlandsk arbeidsmarknad enn ønskjeleg og for det andre fordi det underskottet i utanriksøkonomien som tiltaka måtte føre med seg, ville bli eit mellombels problem «som følge av de framtidige oljeinntekter». At auken i etterspurnaden kunne føre til sterke lønsgliding og tilsvarende prisstiging såg ein truleg bort frå.

Den auken i etterspurnaden som Regjeringa tydelegvis venta, vart ikkje konjunkturpolitisk grunngjeven. I stortingsmeldinga om det reviderte nasjonalbudsjettet som vart lagt fram i mai 1974, heiter det såleis på side 11: «Det lavere aktivitetsnivået i den vestlige verden må antas å gi seg utslag i den norske

økonomien, men det ventes ikke i særlig grad å ville påvirke norske eksportbedrifters avsetningsmuligheter allerede i 1974.» Overslaget over auken frå 1973 til 1974 i samla eksport av varer og tenester, som i det opprinnelige nasjonalbudsjettet var på 6,9 prosent, vart i samsvar med dette synet minska berre til 5,4 prosent i det reviderte nasjonalbudsjettet, og auke til 6,2 prosent i Nasjonalbudsjettet for 1975 som vart lagt fram hausten 1974. I røynda vart auken 0,7 prosent.

Ei vurdering av verknadene av inntektpolitikken i 1974 frå løns- og prispolitisk synsstad ligg utanfor ramma for denne framstillinga. Men det må nemnast at lønsauken frå 1974 til 1975 vart sterkare enn nokon gong tidlegare i etterkrigstida, og at serleg lønsglidninga vart rekordhøg. For finans- og kredittpolitikken bar inntektsoppgjeren i seg ein sterk ekspansjon som måtte få konsekvensar både for balansen mellom etterspurnad og tilbod innanlands og for driftsbalanseen andsynes utlandet. Overskottet før lånetransaksjonar på rekneskapen for det offentlege gjekk såleis ned med om lag 1 milliard kr. frå 1973 til 1974.

IV. Motkonjunkturpolitikken 1975–1976

Frå årsskiftet 1974–1975 vart det stendig klårare at viktige eksportnæringer, mellom anna skipsfarten, hadde møtt alvorlege problem og at dette kravde «justeringar», og så seint som i mai, då Regjeringa la fram det reviderte nasjonalbudsjettet for 1975, vart det tydelegvis lagt større vekt på dei serlege problema for desse næringane enn på den ålmenne internasjonale konjunkturturnedgangen. I dette budsjettet var såleis overslaget for auken i samla eksport frå 1974 til 1975 enno så høgt som 5,2 prosent, endå overslaget for auken frå 1973 til 1974 då var sett ned til 0,5 prosent.

I ei utgreiing i Stortinget den 13. mars 1975 gjekk finansministeren inn for ei rad med selektive tiltak retta mot bransjar og foretak som stod andsynes serlege problem. Desse såkalla «Vårtiltaka 1975» som Regjeringa då hadde sett i verk eller var budd på å sette i verk, gjekk mellom anna ut på:

- å hjelpe foretak i fleire av dei tradisjonelle eksportindustriane med lån til å produsere for lager for å kunne halde produksjonen oppe (tilsvarende for pelsskinn),
- å auke løvyingane til moglege likviditetsslån for å motverke arbeidsløyse i einskilde bransjar og foretak som måtte kome i vanskar som følgje av konjunkturturbulensen (dei første løvyingane til dette formålet vart gjevne alt hausten 1974),
- å stø opp om foretak i skipsbyggingsindustrien og fiskeforedlingssindustrien med lån eller med garantiar for utanlandske lån,
- å gje ei ekstraordinær løyving på 270 mill. kr. til fiskerinæringa som følgje av marknadstilhøva,

- å løyve opp til 200 mill. kr. til utplukka prosjekt for å få til ein ekstra auke i etterspurnaden hausten 1975 og vinteren 1976,
- å utvide ramma for kredittilførsla med om lag 1,3 milliardar kroner, mellom anna til finansiering av lageropplegg.

Tiltaka var så mange og så sterke at den ålmenne økonomiske politikken vanskeleg kunne bli «fortsatt forholdsvis stram», som finansministeren sa i utgreiinga si. Når dei vart funne forsvarlege, var det fordi ein ut frå ei konjunkturvurdering meinte at dei var naudsynte på kort sikt og at det ville bli mogleg å avvikle dei etter måten snart. Men i staden vart fleire av dei seinare styrka, og nye ekspansive tiltak kom til.

Sommaren 1975 var botnen på konjunkturturnedgangen i Sambandsstatane alt nådd, og ein moderat konjunkturoppgang var venta. Det var grunn til å tru at ein oppgangskonjunktur etter kvart ville byrje jamvel i Europa, og det skjedde alt ut på hausten. Her heime såg det likevel ut til å vere fåre for større arbeidsløyse enn vanleg i vintermånadene 1975–1976.

For å minske denne fåren vart det frå sommaren og utover vinteren gjennomført ei ny rad med tiltak som dels tok sikte på ein ålmenn auke av etterspurnaden og som dels skulle løyse serlege problem. I tillegg vart det hausten 1975 og i endå langt større omfang i første halvåret 1976, av inntektpolitiske grunnar gjennomført mange tiltak som til saman måtte auke etterspurnaden sterkt. I stortingsmeldinga om nasjonalbudsjettet for 1976 (offentleggjort i oktober 1975) vart namnet Motkonjunkturpolitikk nytta om desse og tidlegare tiltak av liknande slag. Dei viktigaste nye tiltaka var:

- Nedsetting av diskontoen frå 5,5 prosent til 5,0 prosent i oktober 1975; den første nedsettinga på 30 år
- Ei kraftig utviding av rammene for innvilging av lån frå statsbankane – mellom anna til finansiering av miljøverninvesteringar i industrien – og lovnad om ny utviding seinare
- Ny auke av løvyingane til lageropplegg og likviditetsslån
- Ei løyving av 300 mill. kr. til nye ekstraordinære sysselsettingstiltak
- Auka stønadssatsar og lengre stønadstid for arbeidsløysetrygda
- Ein 20 prosents auke av byggekvotane
- Nedsetting av skattetrekket med 1 prosent og av arbeidsgjevaravgifta med 1,2 prosent, auka pristilknett og barnetrygd og heving av løvyingane til jordbruket med over 2 milliardar kr. i samband med eit kombinert indeksoppgjør hausten 1975 og eit nytt kombinert inntektsoppgjør våren 1976
- Strengare prisregulering frå hausten 1975 til årsskiftet 1975–76

- Vedtak om lånegaranti frå staten til eit nytt garantiinstitutt for skip og borefarty for å «redusere risikoene for salg til underpris».

Mange av desse tiltaka måtte verke sterkt ekspansivt, serleg via stats- og trygdebusjettet. Etter frådrag for oljeinntekter synte rekneskapen for staten og trygdene eit overskott før lånetransaksjonar på 2,7 milliardar kr. i 1974, 1,0 milliardar kr. i 1975 og - 2,9 milliardar kr. i 1976. Det var såleis ein nedgang i dette overskottet på i alt heile 5,6 milliardar kr. frå 1974 til 1976. Dette saman med kredittekspansjonen bar i seg ein så sterk auke i etterspurnaden etter varer og tenester at det måtte få følgjer for den innanlandske og utanriksøkonomiske balansen.

V. Mild kredittilstramming frå sommaren 1976

Sommaren 1976 hadde skipsfart og skipsbygging framleis alvorlege problem å stri med. Andre konkurranseutsette næringer derimot kunne dra føremon av ein oppgangskonjunktur i utlandet. I stortingsmeldinga om Nasjonalbudsjetten 1977, som då var under arbeid, vart det slege fast at det ikkje lenger var naudsynt «å stå imot en nedgangskonjunktur» og at Regjeringa gjekk inn for å dempe veksten i den innanlandske etterspurnaden. Regjeringa venta då at konjunkturoppgangen ute ville halde fram inn i 1977.

Ut frå ei slik konjunkturvurdering gjekk Regjeringa inn for strammare kredittpolitikk. Næringspolitikken og inntektspolitikken derimot heldt fram som før, og dette fekk store konsekvensar for dei offentlege budsjett og for utanriksøkonomien.

I kredittpolitikken var handlefridomen liten på kort sikt når det gjaldt utlåna frå statsbankane. Auken i desse utlåna følgjer i fleire år framover nærmast automatisk som resultat av dei innvilgingane av lån som alt er gjevne. Noko liknande galdt dei private kreditforetaka. Ein del av desse vart og nyttta i samband med Motkonjunkturpolitikken. Utlånsauken frå statsbankane kom elles tidlegare i gang enn utlånsauken frå dei private kreditforetaka. Tilstramminga av kreditten måtte difor gjelde så å seie berre resten av kreditmarknaden, først og fremst utlåna frå forretningsbankane og sparebankane.

For forretningsbankar i Sør-Norge byrja tilstramminga alt i juli 1976 med at dei fekk større plasseringsplikt og innført krav om å halde såkalla primærreservar. I august vart primærreservekrav innført for sparebankane i Sør-Norge og. Desse krava vart seinare heva to gonger i 1976 og fire gonger gjennom året 1977, siste gongen i november. I januar 1977 fekk dessutan sparebankane i Sør-Norge skjerpa plasseringsplikt. Alt i september 1976 heva Norges Bank diskontoen frå 5 til 6 prosent samstundes som rentesatsane for statskashevsklar og for banklån i Norges Bank (men ingen andre rentesatsar) vart tilsvarande sett opp. Til saman var desse tiltaka

meint som ei sterk kredittilstramming for forretningsbankane og sparebankane. Kredittilførsla frå andre finansinstitusjonar bortsett frå statsbankar og kreditforetak, vart og sterkare avgrensa enn før. Men då utlånsauken frå statsbankane og kreditforetaka vart sers sterkt og utlåna frå dei private bankane steig ein god del meir enn rekna med, må kredittilstramminga alt i alt seiast å ha vore heller mild fram til slutten av 1977. Det kan elles nemnast at innvilgingsrammene for statsbankane vart ein god del utvidd jamvel etter at Nasjonalbudsjetten 1977 var lagt fram hausten 1976.

Dei selektive næringspolitiske tiltaka vart delvis avvikla eller nedtrappa etter at konjunkturoppgangen ute hadde byrja, men dei kravde store uttellingar både i 1976 og 1977. Det kan vere nok å nemne følgjande tiltak som stort sett vart sett i verk etter at ein ny nedgang hadde byrja i Vest-Europa tidleg i 1977, dvs. tidlegare enn venta:

- Auka løyvingar til likviditetslån og forlenga lagerfinansiering (desember 1976)
- Framlegg om 1 250 mill. kr. i auka statleg støtte til skipsbyggingsindustrien (februar 1977)
- Framlegg om støtteprogram til industrien, mellom anna garantiar for lån opp til 1,5 milliardar kr. og ekstraordinær stønad til forlenga lagerfinansiering (mars 1977)
- Auka støtte til fiskerinæringa, mellom anna 100 mill. kr. til tørrfisknæringa (juni 1977)
- Tilleggsøyving på 100 mill. kr. for å hjelpe industriforetak som «kommer i vanskeligheter på grunn av devalueringen av svenske kroner» (september 1977)
- Løyving av 100 mill. kr. til ulike støttetiltak andsynes industrien «i samband med kursendringene innenfor slange-samarbeidet» (november 1977)

Våren 1977 valde Regjeringa å verke med i eit kombinert inntektsoppgjer på om lag same vis som før. Ytingane frå staten vart denne gongen skattelette, forlenging av pristilskott som hadde vorte gjevne ved tidlegare oppgjer under føresetnad av at dei skulle bli kortvarige, og ei 0,5 prosent nedsetting av arbeidsgjevaravgifta frå 1. mai, samanlikna med dei satsane Regjeringa hadde gjort framlegg om hausten 1976. (Dette framlegget gjekk ut på å heve den høgaste satsen for denne avgifta med 1,2 prosent frå det same tidspunktet.) Det vart rekna med at desse ytingane til saman ville koste staten om lag 1 400 mill. kr. I tillegg kom ei ramme for jordbruksoppgjaret på 1 200 mill. kr.

Dei selektive tiltaka og medverknaden i det kombinerte inntektsoppgjeren førte såleis med seg store utgifter. Det er uråd å rekne ut kor mye stats- og trygdebusjettet vart svekka som følgje av desse utgiftene, men vi har ein brukbar peikepinne for dette i underskottet før lånetransaksjonar på desse budsjetta. Etter frådrag for oljeinntekter auka dette underskottet med 4 milliardar kr. frå 1976 til 1977.

Det er grunn til å tru at storparten av denne auken skreiv seg frå dei selektive tiltaka og medverknaden frå staten i inntektsoppgjeren.

Sommaren 1976 var dei konkurranseutsette næringane hemma av at det internasjonale verdet av krona hadde glidd oppover, og dei greidde berre i liten monn å dra nytte av den etter måten sterke konjunkturoppgangen ute som vi då fekk. Serleg veik vart utviklinga i industriproduksjonen, vurdert på bakgrunn av konjunkturutviklinga. Gjennom det andre halvåret av 1976 og i dei første månadene av 1977 vart konkurranseevna stendig därlegare. Det er såleis rekna ut at vi for treforedlingsprodukt, malmar, metall og maskinar hadde eit tap av marknadsandelar på 10–12 prosent av eksporten frå første halvår 1976 til første halvår 1977. For å gjere konkurranseevna betre, vart krona skriven ned i to omganger i 1977, nemleg i april og august. Alt i alt førte desse nedskrivningane til at den effektive kurseren på norske kroner gjekk ned med om lag 5 prosent gjennom dette året.

VI. Omlegging av politikken 1977–1979

Framstillinga i avsnitt III–V har gjort det klårt at det i åra 1974–1977 vart ført ein finanspolitikk som måtte verke til å auke den innanlandske etterspurnaden sterkt. Under eitt for desse åra auka underskottet før lånetransaksjonar på stats- og trygderekneskapen (etter frådrag for oljeinntekter) med heile 11 milliardar kr. Dessutan vart det i fleire år ført ein sterkt ekspansiv penge- og kredittpolitikk. Dette måtte få alvorlege utslag i balansen mellom den innanlandske bruk og produksjon av varer og tenester og dermed òg i driftsbalanse andsynes utlandet.

Både det offentlege og private konsumet vaks med vel 6 prosent i gjennomsnitt for åra frå 1974 til 1977, rekna i faste prisar, medan veksten i bruttonasjonalproduktet var snautt 5 prosent. Det vart altså eit gap mellom veksten i konsum og produksjon av varer og tenester. Mellom veksten i disponibel realinntekt og veksten i konsumet vart det eit endå større gap. For landet under eitt vaks den disponible realinntekta berre med snautt 2 prosent i dette tidsromet, fordi bytehøvet andsynes utlandet vart forverra og nettooverføringane av renter og stønader til utlandet vart større. Det vart såleis eit gap mellom konsumvekst og disponibel realinntekt på heile 4 prosent. Dette gapet bar seg at sparinga gjekk sterkt ned.

Motstykket til dette i utanriksøkonomien var at vi fekk ein auke i underskottet på driftsrekneskapen andsynes utlandet på nesten 21 milliardar kr. frå 1974 til 1977. I 1977 var dette underskottet nesten 27 milliardar kr. eller 14 prosent av bruttonasjonalproduktet. Den rekordstore auken i underskottet på driftsrekneskapen skreiv seg for ein stor del – truleg om lag halvparten – frå utviklinga i bytehøvet andsynes utlandet og i rente- og stønadsunderskottet, men auken hang og saman med den sterke veksten i

konsumet. Dessutan vaks bruttoinvesteringane sterkt, om enn ikkje sterkare enn bruttonasjonalproduktet. Konsum- og investeringsveksten var etter truleg i stor monn eit resultat av den ekspansive finans- og kredittpolitikken.

Medan produksjonen for alle næringar synte god vekst frå 1974 til 1977, gjekk bruttoproduktet for industrien ned med nesten 4 prosent. Nedgangen skreiv seg serleg frå at norsk industri år for år tapte delar av marknadene sine til utanlandske konkurrentar. Dette tapet hang etter saman med at kroneverdet gleid oppover og at produktivitetsveksten var veik i desse åra. Dessutan steig lønsnivået i norsk industri litt sterkare enn for industrien i andre vestlege land. Glidinga i kroneverdet og utviklinga i lønene hang elles saman med at oljeverksemda byrja å gje valutainntekter og at den sterke auken i etterspurnaden som finans- og kredittpolitikken skapte, førte til at lønene gleid oppover i tillegg til den lønsauken som vart fastlagt ved inntektsoppgjera.

Nedgangen i sparinga, forverringa av utanriksøkonomien og svekkinga av konkurranseevna gjorde det naudsynt å leggje om den økonomiske politikken. I slutten av 1977 og gjennom året 1978 vart det teke ei lang rad rådgjerder for å bringe norsk økonomi på rett kjøl igjen. Dei viktigaste rådgjerdene var:

- Renteheving, sterk kredittilstramming, serleg for lån til konsumformål, og ei viss tilstramming av framlegget til statsbudsjett for 1978 (desember 1977)
- Avtale med forretnings- og sparebankane om ei streng avgrensing av utlåna til private konsumformål og kommunale formål, skjerpa vilkår for avbetalingskjøp, avgrensing av utlånsauken fra private finansieringsselskap og ei nedskjering av summen for innvilging av lån frå Kommunalbanken med 10 prosent (januar 1978)
- Nedskriving av kroneverdet med 8 prosent innanfor det europeiske valutasamarbeidet, ny innstramming av statsbudsjettet, tiltak for å avgrense kredittilførsla til gjevne rammer, og ein prisstopp som i juni vart avløyst av skjerpa prisregulering (februar 1978)
- Ei minsking av utlånsrammene for dei ulike gruppene av kreditinstitusjonar som bar i seg ein ny nedgang i kredittilførsla på 1,5 milliarder kr. (april 1978)
- Prisstopp kombinert med ein stopp for all inntektsauke, gjort gjeldande ut året 1979 (september 1978)

Andre men mindre viktige rådgjelder var:

- Ei mellombels heving av importavgifta på motorvogner og av traktor- og dokumentavgiftene (mai 1978)
- Heving av folketrygdavgifta med 0,4 prosentpoeng og auke i både satsane og området for elektrisitetsavgifta (juni 1978)

- Halvering av den automatiske høgste lånekvoten som bankane hadde i Norges Bank (september 1978)

Vidare vart inntektpolitikken kraftig lagt om. For det første skjedde kronenedskrivinga etter at tingingane før inntektsoppgeret våren 1978 hadde kome så langt at det vart vanskeleg å ta med verknadene av nedskrivinga i lønskrava. For det andre vart lønsoppgeret avgjort ved lønsnemnd. For det tredje vart det som før nemnt innført inntektsstopp etter at storparten av inntektsoppgeret var ferdig. Regjeringa spelte såleis ikkje lenger med opne kort, men tvang i høg grad gjennom si eiga line i inntektsoppgeret.

Dessutan vart det alt hausten 1977 kunngjort ei omlegging av dei selektive støttetiltaka til næringslivet. Formålet med dette var å unngå at desse tiltaka skulle seinke ei naudsynt omlegging av næringsstrukturen, verke til å minske kostnadsmotet i næringslivet og gå ut over ikkje subsidiert kredittilførsle til lønsame foretak. Omfanget av denne omlegginga er vanskeleg å fastslå, men det kan nemnast at rentestønadene til lagerlån og likviditetlån til industrien minka frå om lag 300 mill. kr. i 1977 til om lag 50 mill. kr. i 1979. Omfanget av andre støttetiltak vart derimot auka slik at staten i 1979 framleis gav ein nesten like stor sum i tilskott og lån til industriformål som i 1977.

Gjennom året 1979 vart kredittpolitikken stramma til i fleire omgangar. Likevel gjekk utlåna frå forretningsbankane og sparebankane opp ein god del meir enn føresetnaden var. Statsbankane derimot, som fekk innvilgingsrammene sine sterkt redusert både i 1978 og 1979, auka utlåna sine monaleg mindre enn året før.

Det vart og gjennomført visse finanspolitiske innstrammingstiltak i 1979, men korkje då eller året før kunne desse tiltaka nøytraliserer dei ekspansive tendensane i finanspolitikken. Underskottet før lånetransaksjonar (etter frådrag for oljeinntekter) på rekneskapen for heile den offentlege sektoren (staten, kommunane og fylkeskommunane) som i 1977 synte eit underskott på 4 milliardar kr., hadde i 1979 eit underskott på 12 milliardar kr., dvs. at dette underskottet auka med heile 8 milliardar kr. Finanspolitikken må såleis isolert sett ha verka til å auke etterspurnaden og dermed presset både innanlandsk og i utenriksøkonomien temmeleg sterkt gjennom åra 1978 og 1979.

Når ein skal freiste å dømme om i kva monn omlegginga av den økonomiske politikken frå 1977 til 1979 verka til å retta opp Norges økonomi, er det naudsynt å ta omsyn til konjunkturutviklinga i utlandet og utviklinga i bytehøvet andsynes utlandet i dette tidsrommet.

Då omlegginga vart innleidd i slutten av 1977, var Vest-Europa inne i ein nedgangskonjunktur utan at det enno var teikn til noko omslag oppover. Trass i

dette var den norske arbeidsmarknaden så stram at reduksjonen av den innanlandske etterspurnaden kunne gjennomførast så å seie utan uheldige konsekvensar for sysselsettinga. Alt tidleg i 1978 kom det så eit konjunkturomslag ute, og den oppgangskonjunkturen som då følgde, gjorde nok sitt til å stimulere sysselsettinga på noko lengre sikt. I 1979 eller tidleg i 1980 kom det konjunkturomslag i dei fleste vestlege land. I Norge byrja ikkje volumet av den tradisjonelle eksporten å gå ned for alvor før i første halvår 1980.

Forverringa av bytehøvet heldt fram frå 1977 til 1978, om enn i mindre monn enn i åra før, men serleg som følgje av ein kraftig oppgang i oljeprisane, fekk vi ei sterkt betring i bytehøvet frå 1978 til 1979. Underskottet på driftsbalansen andsynes utlandet vart bortimot 1 milliard kr. større i 1978 enn tilfelle ville ha vorte med same bytehøve som i 1977, medan det vart om lag 5 milliardar kr. mindre i 1979 enn det ville ha vorte med uendra bytehøve frå året før. (Frå 1979 til 1980 vart underskottet bortimot 13 milliardar kr. mindre enn ved uendra bytehøve!) Ein kan såleis seie at underskottet gjekk ned med 4 milliardar kr. som følgje av utviklinga i bytehøvet frå 1977 til 1979.

I røynda gjekk underskottet på driftsbalansen ned frå 27 milliardar kr. i 1977 til 5 milliardar i 1979, altså med heile 22 milliardar kr. Dette er 18 milliardar meir enn den nedgangen som skreiv seg frå betre bytehøve andsynes utlandet. Men denne nedgangen kan ikkje tilskrivast omlegginga av politikken. Det skjedde nemleg store endringar i dei postane på driftsbalansen som gjeld oljeutvinning, rørtransport, oljeboring og sjøfart som vi truleg ville ha fått jamvel utan politikkomlegging. Nettoresultatet av desse endringane vart ein nedgang i driftsunderskottet på om lag 18 milliardar kr. Ein del av denne nedgangen skreiv seg nok frå betringa i bytehøvet. Likevel tyder desse tala på at storparten av nedgangen i underskottet kan tilskrivast andre årsaker enn omlegginga av den økonomiske politikken. Av dette kan ein ikkje slutte at omlegginga av politikken ingen verknad fekk. Utan ei omlegging kunne underskottet på driftsbalansen i 1979 ha vorte endå større enn det i røynda vart.

Verknadene av politikkomlegginga på den indre balansen er mindre vanskeleg å spore. Både i 1978 og 1979 auka bruttonasjonalproduktet med 4,5 prosent over året før. Den disponibele realinntekta for Norge synte den same auken for tidsrommet 1977–1979 under eitt. Det private konsumet auka med gjennomsnittleg 2 prosent og det offentlege konsumet med 4,6 prosent frå 1977 til 1979. Samla konsum auka såleis monaleg mindre enn nasjonalproduktet og den disponibele realinntekta. Dette bar i seg at samla sparing steig i dette tidsrommet.

Når det gjeld konkurranseevna, kan det nemnast at lønskostnadene pr. produsert eining i norsk industri i høve til dei viktigaste handelspartnerane våre gjekk ned med 5,6 prosent frå 1977 til 1978 og

med 5,3 prosent frå 1978 til 1979. Men det ser ikkje ut til at industrien greidde å vinne vesentleg større delar av dei konkurransesettete marknadene sine i dette tidsrommet.

Gjennom dei to åra frå utgangen av 1977 til utgangen av 1979 må tilstramminga av kredittpolitikken, nedskrivinga av kroneverdet og sist, men ikkje minst, den kombinerte pris- og inntektsstoppen til saman ha verka både til å avgrense det private konsumet, minske underskottet i utanriksøkonomien og betre konkurranseevna. Men den ekspansive finanspolitikken verka i motsett lei på desse tre områda. Nettoverknaden vart klårt positiv når det galdt det private konsumet, som vaks monaleg mindre i 1978 og 1979 enn i åra før. Truleg vart nettoverknaden positiv på dei to andre områda og.

VII. I kva monn vart måla nådd?

Hovudmåla for den økonomiske politikken i 1970-åra galdt, slik som tidlegare i etterkrigstida, sysselsetting, økonomisk vekst, produktivitet og prisutvikling. Men det skjedde visse omskifte både i definisjonen av einskilde mål og i prioriteringa mellom dei.

Tidleg i 1960-åra var om lag 30 000 registrerte arbeidslause det meste som politisk kunne tolast i dei vanskelegaste vintermånadene. Seinare, og serleg i 1970-åra, vart det ein tendens til å senke denne toleransegrensa til om lag 25 000, trass i at vi i mellomtida hadde hatt ein sterk vekst i samla sysselsetting. Ei gjeve arbeidsløyse i 1970-åra gav vel dessutan uttrykk for ein strammare arbeidsmarknad enn i 1950- og 1960-åra etter som mobiliteten var mindre. I 1970-åra vart det lagt noko mindre vekt på målet vekst – «god» vart såleis ofte nytta istadenfor «sterk» vekst. Prisstabiliteten vart det og stilt mindre sterke krav til enn før – kravet om «stabilt prisnivå» frå den første etterkrigstida vart smått om senn slappa av på, og i 1970-åra vart «moderat prisstiging» målet. Ein kan såleis seie at i Norge – i motsetnad til mange andre land – vart full sysselsetting sterkare prioritert enn før samanlikna med økonomisk vekst og prisstabilitet. Det var jamvel ein tendens til å sjå på sysselsettinga for einskilde næringer og næringsgrupper som mål.

Det skulle ikkje vere naudsint å syne i detalj at vi hadde full sysselsetting i 1970-åra. Talet på sysselsette auka sterkare enn nokon gong før i tilsvarande tidsrom, og arbeidsløysa var låg jamvel i dei tre nedgangsperiodane. Gjennom 1970-åra vart det meir og meir klårt at skort på arbeidskraft var eit større problem i mange strok av landet enn skort på arbeidsplassar. Dette hang saman med at valutainntektene av oljevertksemda gjorde det mogleg å føre motkonjunkturpolitikk når utviklinga i utlandet ført til svikt i andre valutainntekter. Den sterke auken i statsinntektene frå oljevertksemda i slutten av 1970-åra, freista dessutan statsmaktene til å føre ein sers ekspansiv politikk – stort sett meir ekspansiv enn

naudsint for å nå målet full sysselsetting. Som følgje av dette, auka etterspurnaden etter arbeidskraft sterkt, og kroneverket gleid oppover.

Ein verknad av denne politikken vart at produksjonen i heimekonkurrerande verksemder i større eller mindre monn måtte vike for import av billegare produkt og at produksjonen i utekonkurrerande verksemder meir eller mindre måtte tape i konkurransen om arbeidskraft her heime og om vare- og tenestesal i utlandet. Skjerma næringer derimot som fekk ein stor del av auken i etterspurnaden retta mot seg, vann i tevlinga om arbeidskraft ved å betale høgare løner enn konkurransesettete verksemder. Det kunne dei gjere fordi det var mogleg for dei, men ikkje for konkurransesettete verksemder, å leggje på prisane i den grad løner og andre kostnader auka. Verknaden av dette på sysselsettinga vart i tidsrommet frå 1974 til 1979 ein auke i talet på sysselsette i skjerma næringer på heile 190 000 og ein nedgang for konkurransesettete næringer på 35 000. Serleg sterkt auka sysselsettinga i helsestall, utdaningsverksemde og andre tenesteytande næringer.

Den økonomiske veksten var god i gjennomsnitt for 1970-åra, både i nasjonal og internasjonal målestokk.

I tida frå 1969 til 1979 var gjennomsnittet av dei årlege vekstprosentane (veksten over året før) for bruttonasjonalproduktet så høgt som 4,5 prosent. Dette talet ligg på høgde med gjennomsnittet for 1960-åra (4,6 prosent), og det ligg ein god del over gjennomsnittet for tidsrommet 1949–1969 (4,1 prosent). Tilsvarande tal for tidlegare tidsrom er 2,8 prosent for 1899–1939 og 2,0 prosent for 1865–1899. No skal ein ikkje leggje for stor vekt på tiandedelar ved slike samanlikningar, mellom anna fordi bytehøvet andsynes utlandet og nettoutgiftene av renter og utbyte til utlandet kan ha skifta. Men at veksten i historisk målestokk var god kan det ikkje vere tvil om.

For åra frå 1973 til 1979 var den gjennomsnittlege veksten i bruttonasjonalproduktet 4,8 prosent, altså høgare enn for dei fire første 1970-åra (4,0 prosent). I så måte skil landet vårt seg frå dei fleste andre vestlege land der veksten etter 1973 var ein god del mindre enn i åra før. Jamvel om vi held oljeutvinning, rørtransport av og boring etter olje utanfor nasjonalrekneskapen, blir talet for veksten i bruttonasjonalproduktet så høgt som 3,4 prosent. For OECD-området var den gjennomsnittlege veksten 2,7 prosent for åra frå 1973 til 1979, altså 2,1 prosentpoeng mindre enn for landet vårt, eller 0,7 prosentpoeng mindre når vi held oljevertksemda utanom. Medan det for OECD-området har vorte reist spørsmål om kva som gjekk gale med veksten, er det såleis ingen grunn til å gjere det for Norge når det gjeld produksjonsutviklinga for landet som eit heile. Norge var eit av nokre få vestlege land som greidde å motverke det sterke internasjonale tilbakeslaget etter oljekrisa i 1973. Over dei 4 åra fram til

1977 steig volumet av bruttonasjonalproduktet dobbelt så sterkt i Norge som gjennomsnittleg for OECD-landa.

Heller ikkje produktivitetsutviklinga var därleg for alle næringar under eitt. Auken i bruttonasjonalproduktet rekna pr. årsverk var såleis i gjennomsnitt for åra frå 1973 til 1979 så høg som 3,6 prosent mot 3,3 prosent for åra frå 1969 til 1973. Held vi oljeverksemda utanom, blir auken 2,3 prosent i gjennomsnitt for 1973–1979.

For industrien derimot var utviklinga annleis. Her auka bruttoproduktet pr. årsverk berre med 0,5 prosent i volum frå 1973 til 1979, medan auken var 3,6 prosent frå 1969 til 1973. Frå 1969 av og til og med 1974 hadde industrien ein sterk vekst i bruttoproduktvolumet samstundes med at sysselsettinga auka frå år til år. Men deretter gjekk bruttoproduktet ned i tre av fem år fram til 1979. Sysselsettinga gjekk ned frå 378 000 til 366 000 årsverk i dette tidsrommet. Produktiviteten i industrien (målt med bruttoproduktet pr. årsverk) gjekk opp frå 1973 til 1974, ned frå året før både i 1975 og 1977, auka lite eller ingen ting i 1976 og 1978, og steig på ny med 3,3 prosent frå 1978 til 1979. Denne produktivitetsutviklinga var klårt därlegare enn i dei fleste andre OECD-land.

No har det synt seg i mange vestlege land at produktiviteten i industrien veks lite når produksjonsveksten er liten (Verdoorn's lov). At produksjonsveksten i industrien vart negativ i Norge frå 1974 til 1979 kan skrive seg frå at andre næringar stod sterkare enn industrien i konkurransen om arbeidskraft, og at det var skort på arbeidskraft som følgje av ein sers sterk auke i etterspurnaden etter varer og tenester. I konkurranseutsett industri vart produksjonsveksten dessuten hemma av auka kroneverde fram til 1977. Andre faktorar, mellom anna dei selektive støttetiltaka, kan også ha spela ei rolle, og verknadene av slike faktorar kan bli større på lengre sikt.

Målet moderat prisstiging vart langt frå nådd i 1970-åra. Nasjonalrekneskapen syner ei årleg prisstiging for det private konsumet på frå 6 til 12 prosent for tidsrommet 1970 til 1978. For året 1979, då vi hadde både pris- og lønsstopp, var talet 5 prosent, men dette låge talet bar i seg at ein del prisstiging vart utsett til åra etterpå. Prisutviklinga var heller ikkje god i historisk og internasjonal målestokk. Mellom dei vestlege land var det nok eit snautt fleirtal som hadde sterkare prisstiging enn Norge, men prisstiginga her i landet var på nivå med den gjennomsnittlege prisstiginga i OECD-landa. Endå om det kan hevdast at inntektspolitikken bremsa på lønsauken ved dei kombinerte oppgjera, vart gjerne lønsglidinga etterpå sterkt, ikkje minst som følgje av den ekspansive finanspolitikken som desse oppgjera bar i seg.

Likevel må ein kunne seie at hovudmåla for den økonomiske politikken langt på veg vart nådd i 1970-åra. For landet under eitt hadde vi ikkje

«stagflasjon» slik som mange andre vestlege land, men berre «inflasjon». For industrien kan uttrykket «stagflasjon» høve. Denne næringa vart frå 1974 av ståande for ein stendig mindre prosentdel av både samla bruttoproduksjon og sysselsetting. Dette hang i høg grad saman med at norsk økonomi opplevde ein overgang til olje- og tenesteøkonomi.

Jamvel om måla vart langt på veg nådd, kan ein spørje om det ved større eller mindre avvik frå den politikken som vart ført, kunne ha vore mogleg a) å nå måla endå betre i 1970-åra og b) å leggje eit betre grunnlag for politikken i 1980-åra. Dei to siste avsnitta vil gje eit visst grunnlag for å svare på a), men b) må vi la ligge.

VIII. Faglege hindringar

Fagleg sett kan den økonomiske politikken bli hindra av ufullkommen teori, därleg talgrunnlag, ikkje god nok analyse eller ueheldig val av verkemiddel. Det er vanskeleg å fastslå i kva monn hindringar av dette slaget gjorde seg gjeldande i 1970-åra, men ein freistnad kan ha interesse.

Det skortar enno mye på at den økonomiske politikken har ein fullgod teori å byggje på, mellom anna teorien for utviklinga i prisnivået er det usemje om. Men det er det på kort sikt ikkje noko å gjere med. Dei som legg opp politikken må ta den økonomiske teorien for gjeven. Om denne teorien vart godt nok utnytta under opplegget av økonomisk politikk i 1970-åra, er ei anna sak, nemleg eit spørsmål om analysen var god nok, og det vil bli drøfta seinare. Men det bør nemnast alt no at når kampen mot prisstiginga serleg frå og med 1974 etter mi mening vart ført for einsidig på kostnadsfronten, kan grunnen til det vere at statsmaktene bygde på ein prisnivåteori som ikkje tek nok omsyn til prisverknaden av auka etterspurnad.

Talgrunnlaget for den økonomiske politikken var etter mi mening ålment sett betre i 1970-åra enn nokon gong tidlegare. Men diverre skjedde det kring 1970 to tilbakestep som vi enno ikkje har kome over heilt. Det eine var at vi ved omlegginga frå omsetnadsskatt til meirverdiskatt mista det administrative grunnlaget for ein etter måten god indeks over detaljomsetnaden. Det andre var tapet av ein månadsstatistikk over sysselsettinga som gav detaljerte næringsopplysningar om dei sysselsette i kvar kommune i landet. Dette tapet skjedde ved innlemminga av sjuketrygda i folketrygda då det vart avskaffa administrative rutinar som var naudsynte for å kunne framstille ein slik statistikk. For nasjonalrekneskapen førte det første tilbakeslaget til at førebels overslag over privat konsum måtte bli vesentleg därlegare enn før. Det andre tilbakeslaget gjekk ut over kvalitetten av både årsverkstala og mange av dei andre overslag i nasjonalrekneskapen som bygde meir eller mindre på sysselsettingsstatistikken. For

konjunkturanalysen var dei to tilbakeslaga endå alvorlegare då det her dreide seg om tap av to viktige konjunkturindikatorar.

Det har vorte hevda at tapet av månadsstatistikken over sysselsettinga gjorde det vanskeleg å fastslå kor sterkt sysselsettinga auka i 1970-åra og at dette fekk statsmaktene til å føre ein meir ekspansiv finans- og kredittpolitikk enn dei elles ville ha gjort. Utan tal for veksten i sysselsettinga, både for einskilde kommunar og for landet under eitt, vart det kan hende vanskelegare enn før å stå imot krav om auka utgifter til sysselsettingstiltak. Men framleis hadde vi ein månadsstatistikk over registrerte arbeidslause som gav detaljerte tal for kvart arbeidskontorområde, og frå og med 1972 fekk vi kvartalsvise utvalsundersøkingar som gav sysselsettingstal for landet som eit heile med brukbare opplysningar om sysselsettinga i ulike næringar. Det er difor vanskeleg å skjøne at tapet av sysselsettingsstatistikken kan ha ført til ei for ekspansiv regulering av etterspurnaden.

Då den statlege medverknaden i inntektsoppgjeret våren 1974 vart lagt opp, låg det føre førebels tal for konsumveksten i dei to føregåande åra som seinare skulle syne seg å vere om lag eit prosentpoeng for låge. Dette kan ha verka med til at staten i røynda finansierte ein vesentleg del av auken i dei private disponibele realinntektene og dermed til at auken i etterspurnaden vart for stor.

Elles vil det alltid vere eit problem for konjunkturpolitikken at utarbeidinga av statistikk må slepe meir eller mindre etter hendingane, at det må ta tid etter at statistikken ligg føre før det blir klårt om nye tendensar har byrja å gjere seg gjeldande, og at vi dessutan må ha eit etterslep mellom fastslåing av nye tendensar som krev konjunkturpolitiske handling og gjennomføringa av slike handlingar både politisk og administrativt. Slike etterslep kan føre til at handlingane motverkar det konjunkturpolitiske formålet sitt. Eit døme på dette har vi frå 1976 då nye ekspansive tiltak vart gjennomført trass i at konjunkturedgangen ute frå 1974 hadde slege om i oppgang så tidleg som hausten 1975.

Dei viktigaste hindringane for ein betre politikk har elles truleg korkje vore ufullkommen teori eller därleg talgrunnlag, men for veik analyse og prognose. Det er lett å nemne døme på det frå 1970-åra.

Etter mi meinung gjorde det seg såleis gjeldande ein tendens til å undervurdere sysselsettingsverknaden – og som før nemnt prisnivåverknaden – av ein gjeven auke i etterspurnaden etter varer og tenester. Til overslag over sysselsettingsverknaden vart mellom anna den numeriske modellen MODIS nytta. I ein del stortingsmeldingar om nasjonalbudsjettet frå 1970-åra er det gjort greie for korleis ein ved hjelp av denne modellen analyserte verknaden av endringar i statsbudsjettet på etterspurnaden. Desse utgreiingane syner at ein såg bort frå at det i basisåret rådde eit etterspørselsoverskott, og dessutan bygde analysane

på overslag over veksten i produktiviteten som skulle syne seg å vere for høge. Av desse grunnane vart det konkludert med at budsjetttopplegget var forsvarleg trass i at det bar i seg ein større samla etterspurnad enn naudsynt for å få til full sysselsetting. Etterpå skulle det i alle år syne seg at arbeidsløysa vart mindre og at sysselsettinga auka meir enn rekna med. Auken i sysselsettinga galdt serleg kvinner som gjekk over frå ubetalt arbeid i heimen til betalt arbeid i næringslivet.

Spesielt ser det ut til at sysselsettingsverknaden av ein konjunkturoppgang ute tidt vart undervurdert og at sysselsettingsverknaden av ein konjunkturedgang gjerne vart overvurdert. Ein nedgangskonjunktur i utlandet motiverte difor gjerne mottiltak her heime i sterke grad enn ein oppgangskonjunktur. Det er eit sermerke ved norsk konjunkturpolitikk i 1970-åra at namnet «Motkonjunkturpolitikk» berre vart nytta om ekspansive rådgjerder under eit tilbakeslag og ikkje om kontraktive tiltak under ein oppgangskonjunktur.

Prognosane over konjunkturutviklinga i utlandet spela ei viktig rolle for opplegget av budsjett- og kredittpolitikken. Nasjonalbudsjettetpublikasjonane gav stort sett gode prognosar for dei ålmenne utviklingstendensane i utlandet i det komande året. Men som det framgår av avsnitt II–VI, vart ikkje alle konjunkturomslag i 1970-åra rekna med føreåret. Utviklinga i bytehøvet andsynes utlandet og i konkurranseseevna vart det heller ikkje laga gode prognosar for. Den sterke forverringa av bytehøvet i åra 1975–1978 vart såleis undervurdert med frå 1,5 til 0,8 prosentpoeng, og det bar i seg at auken i den disponibele realinntekta vart tilsvarande overvurdert i desse åra. Då så bytehøvet i 1979 vart sterkt betra, vart betringa undervurdert med heile 4,5 prosentpoeng. Oververderinga kan ha verka med til at staten gav for mye ved inntektsoppgjera. Undervurderinga derimot førte snautt til at staten gav for lite. Forverringa av konkurranseseevna i åra 1973–1977 vart og undervurdert. Først ved opplegget av nasjonalbudsjettet for 1975 vart det som vi har sett, peika på at det var naudsynt å få til betre konkurranseseevne. Denne undervurderinga var truleg ein av grunnane til at dei selektive støttetiltaka vart seint avvikla og at kroneverdet fekk gli oppover lengre enn elles kunne ha vorte tilfelle.

Prognosane for utviklinga av eksporten var heller ikkje alltid vellukka. Auken i eksporten av varer og tenester frå 1974 til 1975 vart som vi har sett, overvurdert med 6,2 prosentpoeng hausten 1974 og med 4,5 prosentpoeng våren 1975. Men trass i denne oververderinga vart finans- og kredittpolitikken for ekspansiv.

Valet av verkemiddel for den økonomiske politikken blir vel oftast teke på både fagleg og politisk grunnlag. Her skal vi drøfte kor fagleg formålstenleg valet av ein del verkemiddel for Motkonjunkturpoli-

tikken var. Spørsmålet om i kva monn valet vart teke på politisk grunnlag skal vi kome tilbake til i neste avsnitt.

Motkonjunkturpolitikken tok sikte på å bruke arbeidsmarknadstiltak og selektive tiltak andsyne næringslivet kombinert med ei stram regulering av etterspurnaden for a) å halde produksjon og sysselsetting oppe og b) å kunne løyse serlege næringspolitiske og distriktpolitiske problem som etter kvart reiste seg etter det kraftige konjunkturturbakeslaget i utlandet frå 1973 av. Men så mange og utgiftskrevjande som desse tiltaka vart, så sterk auke i etterspurnaden – og til dels nedgang i produksjonen – som dei sosiale reformane i 1970-åra bar i seg, og så mye som dei offentlege budsjett vart svekka av inntektsoppgjera og av andre grunnar, kunne ikkje etterspurnaden bli stramt nok regulert. Vi fekk difor ei overdosering av ekspansjon i reguleringa av etterspurnaden.

Vidare vart korkje arbeidsmarknadstiltaka eller dei selektive tiltak avvikla eller minska vesentleg i dosering under dei to oppgangskonjunkturane som vi hadde i utlandet i 1975–77 og 1978–80. Korkje desse eller andre konjunkturpolitiske verkemiddel vart reversert i sterk nok grad i desse tidsromma. Ein grunn til dette var bruken av verkemiddel som administrativt er vanskeleg eller umogelege å reversere på kort nok tid, som til dømes utlån frå statsbankane. Ein annan grunn var valet av verkemiddel som det er politisk vanskeleg å reversere, som til dømes bygging av nye vegar i strok med sysselsettingsproblem. Jamvel under høgkonjunkturen i 1979 var over 10 000 sysselsett i såkalla ekstraordinære sysselsettingstiltak. Ein tredje grunn var at føresetnaden for bruken av visse verkemiddel svikta utan at konsekvensen av det vart teken. Det galdt til dømes tiltaka for å gjere lageropplegg og skipsopplegg mogleg. Så lenge som ein trudde at avsetnadsproblema ville bli kortvarige, kunne det hevdast at desse tiltaka var formålstenlege, men som vi har sett, heldt bruken av dei fram etter at konjunkturoppgangen ute tok til i 1975 og jamvel i fleire år etterpå.

På kort sikt førte arbeidsmarknadstiltak og dei selektive tiltaka til at tusenvis av sysselsette slapp å ta anna arbeid eller å gå arbeidslause. Dessutan heldt nok dei verksemndene som fekk støtte, stort sett ved lag ein større produksjon enn elles mogleg. Utan slike tiltak ville vi ha fått innskrenkingar i eller nedleggingar av desse verksemndene. Men dette ville ha frigjort arbeidskraft som truleg for ein stor del kunne ha funne sysselsetting i lønsame verksemder slik at produksjonen og produktiviteten der kunne ha auka sterke. Ved dette alternativet ville vi kan hende ha fått noko større arbeidsløyse på kort sikt, men bruttonasjonalproduktet ville ha auka meir på lang sikt, serleg fordi produktiviteten i industrien ville ha auka sterke, i allfall over eit så langt tidsrom som 1974–1979.

Eit sermerke ved norsk økonomisk politikk i etterkrigstida, jamfört med politikken i andre vestlege land, er at prisane i stor monn har vorte direkte fastlagte av statsmaktene, medan løner og andre inntekter har vorte fastlagte av marknaden og marknadsorganisasjonane. Så høg sysselsetting som statsmaktene ønska å ha i 1970-åra, vart nok prisstiginga mindre med enn utan prisregulering. Likevel syntet seg gong på gong at innføringa av prisstopp utan inntektsstopp ikkje kunne hindre prisnivået i å stige temmeleg sterkt. I 1978–79 fekk vi ein demonstrasjon av kor mye mindre prisstiginga kan bli, i allfall mellombels, når ein prisstopp blir kopla saman med ein inntektsstopp. Men heller ikkje ei slik kopling – som må bli kortvarig – kan på lengre sikt hindre at prisane stig sterkt dersom gapet mellom etterspurnad og tilbod er for stort. Prisutviklinga etter 1980 har demonstrert det. Derimot vil ein truleg utan både prisstopp og inntektsstopp kunne få til ei moderat prisstiging ved hjelp av kombinerte inntektsoppgjera, såframt gapet mellom etterspurnad og tilbod blir gjort lite nok, først og fremst ved at det blir ført ein tilstrekkeleg stram finans- og kredittpolitikk.

Den milde tilstramminga av kredittpolitikken som byrja i 1976, galdt i liten monn statsbankane, og jamvel den sterke tilstramminga frå 1977 av galdt for statsbankane berre innvilgingsrammene. Dette førte til eit radikalt omskifte i utlånsstrukturen slik at utlån frå statsbankane utgjorde ein stendig større del av den totale kredittilførsela. Dette stimulerte truleg til investeringar for mindre lønsame formål etter som renta for statsbankkreditten vart fastlagt av staten på eit lågare nivå enn rentesatsane for storparten av kreditten elles. Uendra innvilgingsrammer for statsbankane etter 1977 førte etter kvart til at den årlege utlånsauken deira vart minska frå 20 prosent til 10 prosent, men framleis ligg rentesatsane for slike lån vesentleg lågare enn rentesatsane på annan kreditt.

IX. Politiske hindringar

I avsnitt VIII er det drøfta ein del val av verkemiddel som fagleg vurdert var uehdig. Her skal vi kort freiste å svare på spørsmålet om i kva monn desse vala var politisk motiverte. Det seier seg sjølv at ein slik freistnad må bli spekulativ.

Den for ekspansive finanspolitikken som vart ført heilt frå 1974 til utgangen av 1979, var utan tvil det viktigaste hindret for at måla vekst og prisstabilitet kunne bli betre nådd, og dette hindret var først og fremst politisk. Både dei utgiftskrevjande reformane, dei kombinerte inntektsoppgjera, Motkonjunkturpolitikken og andre tiltak som kravde stor utgiftsauke for det offentlege, var det stort sett politisk semje om i Stortinget. Det var først og fremst auken i skattteinntektene det stod politisk strid om, men politisk vilje til å stramme til finanspolitikken ved hardare skattlegging var det heller ikkje. Det kan elles vere tvil om vi kunne ha fått sterke vekst og mindre

prisstiging ved hjelp av høgare skattar. Dette kunne truleg ha vorte oppnådd berre såframt ein god del av dei tiltaka som førte til større offentlege utgifter ikkje hadde vorte sett i verk eller hadde vorte nytta i mindre monn.

Dei store valutainntektene og statsinntektene av oljeverksemda som vi kunne vente å få frå 1974 av, var truleg den viktigaste einskildårsaka til ekspansiv overdosering. Valutainntektene av oljeverksemda var som vi har sett, ein av grunnane til at staten fann det forsvarleg å finansiere ein del av inntektsauken ved inntektsoppgjera frå og med våren 1974, og dei store statsinntektene freista til auka offentlege utgifter for ei lang rad med andre formål. Om det var politikarane som let seg freiste til ein for ekspansiv politikk for å vinne veljarar eller om det var veljarane som let seg freiste til å reise for sterke krav om utgiftsauke, er eit anna spørsmål som vi ikkje skal gå inn på.

Verknadene av oljeverksemda på veksten i dei offentlege utgiftene forsterka seg sjølv på fleire måtar. For det første førte auken i veksten av både privat og offentleg konsum til at omskiftet i sysselsettingsstrukturen frå vareproduserande til tenesteytande næringar vart større. Då statsmaktene freista å motverke sysselsettingsnedgangen i konkurransesett vareproduksjon ved hjelp av selektive tiltak, førte dette til at etterspurnaden etter varer og tenester auka endå meir i høve til produksjonen. Indirekte førte dette truleg til at det vart endå vanskelegare for lønsame konkurransesettiske verksemder å skaffe seg den arbeidskrafta som dei måtte ha for å halde ved lag eller auke produksjonen sin. For det andre førte oljeverksemda til større lønsauke, både ved at dei høge lønnene i denne verksemda

i viss monn spreidde seg horisontalt til andre næringar og ved at vi fekk lønsgliding som følgje av den sterke auken i innanlandsk etterspurnad etter varer og tenester. Dette verka til å minske konkurranseseevna i dei konkurransesettiske næringane. For det tredje førte auken i valutainntektene til at verdet av krona glei oppover i dei første åra etter at oljeeksporten byrja. Dette gjekk endå sterkare ut over konkurranseseevna enn lønsauken. Svekkinga av konkurranseseevna var etter, som før nemnt, ein av grunnane til at dei selektive tiltaka vart så mange og så utgiftskrevjande. På desse måtane vart veksten i produksjonen indirekte hindra, først og fremst av politiske grunnar.

Når auken i utlåna frå statsbankane vart etter måten sers sterkt, var det nok først og fremst av politiske grunnar. Røynslene har synt at det er vanskeleg å stå imot krav om auka utlån frå desse bankane så lenge etterspurnaden etter dei blir stimulert av at rentesatsane er lågare enn for andre utlån. Styringa av kredittilførsla frå dei andre kreditteinstitusjonane vart og lenge hindra av at rentesatsane i stor monn var fastlåste – like eins som for statsbankane først og fremst av politiske grunnar. Så stort som overskottsetterspurnaden etter kredit vart som følgje av dette, syntet det seg gong på gong at kredittilførsla vart større enn tilskikta.

Til slutt kan det vere grunn til å nemne at det i 1975, 1977 og 1979 ikkje vart gjennomført vesentlege tilstrammingstiltak i tida før valet i desse åra. Tilstrammingane kom i 1976 som ikkje var valår, og både i 1977 og 1979 kom dei etter valet. Dette reiser spørsmålet om det er mogleg å føre ein formålstenleg konjunkturpolitikk dersom upopulære rådgjerder ikkje let seg ta i storparten av eit valår.

Langtidsprogrammet 1982–1985.

Forts. fra side 9.

ballene kastes over til en skattekommisjon som på fritt grunnlag skal vurdere hele systemet.

Gerhardsens langtidsprogrammer la alle sammen stor vekt på en gjennomføringsrapport for det foregående langtidsprogram. I sin tid utgjorde det politiske og økonomiske regnskapet for foregående

periode kapittel 1 i langtidsprogrammet. Med skifte av regjeringer fortonte det seg neppe som naturlig at denne praksisen skulle fortsette. Men heller ikke Arbeiderpartiregjeringen har altså valgt å gå tilbake til Gerhardsens-regjeringens praksis på dette punkt.

Diskusjonen om konkurranse- evnen er blitt helt uinteressant

INTERVJU VED
BJØRN H. TRETVOLL

Motstanden fra Norges Industriforbund mot å bruke oljeinntekter innenlands er ikke annet enn en gigantisk subsidiering av norsk industri på bekostning av levestandarden for hele det norske folk. Det er mange grunner til at vi bør opprettholde en industri i Norge. Men vårt behov for utenlandsk valuta er ikke blant disse. Derfor er egentlig konkurranseevniskusjonen nå helt uinteressant. Det er universitetslektor Hilde Bojer ved Sosialøkonomisk institutt ved Universitetet i Oslo som kommer med disse synspunktene i et intervju med «Sosialøkonomen».

Hilde Bojer tok sosialøkonomisk embeteksamen i 1965. Hun var vitenskapelig assistent ved Sosialøkonomisk institutt på Universitetet i Oslo til 1968 da hun begynte i Statistisk Sentralbyrå. I 1972 ble hun ansatt som universitetslektor ved Sosialøkonomisk institutt der hun siden har arbeidet.

Bojer er nå nestleder i Sosialistisk Venstreparti. Denne stillingen ble hun valgt til i 1979. Hun har også hatt andre tillitsverv i SV og representeret partiet i Oslo Bystyre i perioden 1971–1975.

– Jeg godtar ikke at det finnes noen «gjengs oppfatning» blant økonomer av den aktuelle økonomiske situasjon. Det fester seg lett et slikt inntrykk fordi så få økonomer deltar i den økonomisk-politiske debatten. «Alle økonomer mener» blir synonymt med at Hermod Skånland, Egil Bakke og Odd Aukrust mener.

Økonomene kan nok ha en felles oppfatning av visse realøkonomiske sammenhenger, men vi tolker ofte situasjonen forskjellig og har ulike politiske holdninger. Politikere og journalister deler økonomene i to grupper: Økonomer de er enige med, er fagmenn (med strek under menn) som vet hva som bør gjøres og ikke gjøres. De andre økonomene er livsfjerne skrivebordsteoretikere.

– På hvilke punkter har du vært uenig i den såkalte «gjengse oppfatning» blant økonomene?

– Et eksempel er de innstrammingstiltakene som ble innført i 1977–78. Det er ikke slik at det var enighet blant alle økonomer om at dette var en riktig politikk. Det var bl.a. sterkt delte meninger om hvor alvorlig økningen i utlandsgjelden var. I de miljøer der jeg ferdes, var det tvert imot en «gjengs oppfatning» at den nesten hysteriske redsel for utenlandsgjelden mange viste, var sterkt overdrevet. Selv om denne innstrammingen kom før de siste økningene i oljeprisene, visste vi at oljeinntektene ville komme. Behovet for å skaffe seg et driftsoverskudd overfor utlandet var ikke på langt nær så dramatisk som mange hevdet.

Innstrammingspolitikken førte til en fordobling av arbeidsledigheten. Dette er i seg selv begrunnelse nok til å være uenig.

– Hva mener du burde vært alternativet?

– Jeg mener først og fremst at man burde sett på handelspolitikken dersom problemet var underskuddet i utenriksøkonomien. En devaluering var ønskelig,

og vi burde fått visse importrestriksjoner, men jeg er noe usikker på hvor langt man kunne og burde gått på dette området når det gjelder helt kortsiktige og umiddelbare tiltak. På lengre sikt er jeg imidlertid enig med professor Leif Johansen i at vi bør ta sikte på å regulere vår utenrikshandel gjennom langsiktige handelsavtaler med våre handelspartnere.

– Er du dermed tilfreds med de tiltak som er gjennomført for å beskytte norsk teko-produksjon?

– Den generelle oppfatning er gjerne at det er lavprisimporten som er hovedproblemet for norsk teko-industri. Men omkring 80 prosent av vår import av teko-varer kommer fra landene innen EF og EFTA. Det kan ikke være de 20 prosentene som kommer fra andre land som knekker den norske teko-industrien, selv om utviklingslandenes produksjon nok kan bli et problem på lengre sikt. Men nå begrenser vi importen fra utviklingslandene fordi det er der vi kan tillate oss å gjøre det.

– Men du er i utgangspunktet enig i at det er ønskelig å beskytte innenlandsk produksjon?

– Ja, jeg tror at det velferdstap man vil få ved ikke å beskytte den innenlandske produksjonen vil være større enn det vi kan vinne ved en frihandelsløsning.

Det kan være fristende å se tilbake på den debatt vi hadde i 1960-årene om vår handelspolitikk og forholdet til utviklingslandene. Da var det ikke vanskelig å komme til den prinsipielle konklusjon at det representerer en fornuftig arbeidsfordeling at utviklingslandene økte sin produksjon av teko-varer, mens de etablerte industrilandene, deriblant Norge, trappet ned sin virksomhet på denne sektoren. På lengre sikt ville dette føre til større import fra utviklingsland til Norge.

Med litt bedre styring over industri- og handelspolitikken i løpet av de nesten 20 år som siden er gått, kunne den nedlegging av arbeidsplasser i teko-bransjen som har foregått, skjedd langsommere og med mindre velferdstap totalt sett og kanskje til og med kommet u-land til gode.

– Når du sier full sysselsetting, så mener du altså full sysselsetting helt bokstavelig?

– Jeg mener det samme med full sysselsetting som det alle mente før 1977. Det er påfallende hvordan man har lagt om språkbruken i offentlige dokumenter. Mens det før het at man skulle «sikre den fulle sysselsetting», bruker man nå formuleringer som at «vi må unngå massearbeidsløshet».

– Ser du noen motsetning mellom en politikk som skal sikre sysselsettingen på kort sikt, og det å unngå arbeidsledighet på lengre sikt?

– Jeg har egentlig aldri helt skjønt tankegangen om denne motsetningen mellom sysselsetting på lang og på kort sikt. Man mener tydeligvis at en stram politikk som på kort sikt kan gi en økning i ledigheten, skal dempe kostnadsveksten og sikre konkurranseevnen slik at man kan opprettholde sysselsettingen på lang sikt. Men dersom man tar hensyn til hva som skal til for at vår eksport kan

holdes oppe i en økonomisk verdenskrise som formodentlig vil være i mange år, innebærer denne type resonnementer at man godtar en varig økning av arbeidsledigheten. Så lenge vi skal konkurrere i et frihandelsmarked hvor det er svak vekst og de fleste land driver en deflasjonspolitikk, må det bli resultatet.

– Problemet med konkurranseevnen er kanskje forholdsvis ubetydelig?

– Med de fremtidige inntekter vi kan regne med fra oljevirksomheten, vil ikke lenger hensynet til å skaffe tilstrekkelige valutainntekter være noen grunn til at vi skal opprettholde konkurranseutsatt industri i samme omfang som tidligere. I en slik situasjon mener jeg at problemet med konkurranseevnen egentlig burde være uinteressant.

I de siste to år har vi hatt en betydelig bedring i konkurranseevnen. Bedringen i konkurranseevnen avspeiler seg i en dramatisk omfordeling fra lønnsinntekter til driftsresultat, eller eierinntekter som det het før. Selv om mye av dette skyldes oljevirksomheten, kan ikke den forklare på langt nær alt. Norges samlede realdisponibele inntekt har steget med 20 prosent på disse to årene. For lønnstakere har det derimot ikke vært noen særlig økning i disponibel realinntekt.

I en slik situasjon finner jeg det som sosialist naturlig å kritisere lønnsstopp og samordnede inntektsoppgjør. Ut fra hensynet til utekonkurrerende industri som sysselsetter 4–5 prosent av alle lønnstakere, har man gått til drastiske inngrep i de faglige rettigheter til alle landets lønnstakere. For å påvirke lønnsutviklingen for disse 4–5 prosentene har man ført en politikk som bl.a. har gitt en sterk økning i driftsresultatene i de skjermede næringer. Dette mener jeg må være galt.

Fagbevegelsens virksomhet omfatter langt mer enn lønninger. Fagbevegelsen skal organisere arbeiderklassen her i landet i videste forstand. Ved å gripe inn for å begrense fagbevegelsens salgskraft i lønnsforhandlinger, så tar man også våpen ut av hendene på den når det gjelder en rekke andre viktige saker og bidrar dermed til å undergrave hele arbeiderklassen.

– Men ligger det ikke en motsetning her mellom den frie forhandlingsrett og ønsket om en sterke sentral styring f.eks. når det gjelder inntektsfordelingen?

– Det er klart det er nødvendig med en avveiing her. Tradisjonelt har jo skattesystemet vært brukt for å rette opp skjevheter i inntektsfordelingen. Ved det siste budsjettet gjorde man imidlertid det motsatte. Lønnsoppgjøret skal rette opp skjevhetene i skattekjøringen.

Jeg mener også at det går an å bruke skattesystemet for å få til lønnsmessig utjevning. Dette kan enten skje gjennom en eller annen form for lavlønnsfond eller gjennom endringer i bedriftsbeskatningen, f.eks. i arbeidsgiveravgiften.

Det viser seg å være en klar sammenheng mellom faktorer som høyt lønnsnivå, høy kapitalintensitet og sterkt innslag av mannlige sysselsatte i de enkelte næringer. Likevel skattlegges bruk av arbeidskraft sterkere enn bruk av kapital, og det går ut over lønningene i arbeidsintensive næringer.

Her ligger et dilemma: Avveiningene mellom lønnsutjevning på den ene side og ønsket om økt produktivitet og sterkere kapitalintensitet på den andre. Hvis vi er villig til å godta lavere vekst i produktiviteten, vil vi kunne gå lengre når det gjelder omfordeling av inntekter. Personlig ser jeg en slik omfordeling som viktigere enn øket produktivitet og sterke økonomisk vekst.

– Hvordan bør vi best håndtere våre oljeinntekter i de kommende år?

– I diskusjonen om det vil være nødvendig å bygge ned tallt på arbeidsplasser i industrien, er det et viktig poeng som bør komme sterkere fram. Det er realøkonomisk mulig å bygge ut en del arbeidsplasser av den type som vil komme ved bruk av oljeinntekten til å bygge ut fellesgoder, uten å trekke arbeidskraft fra den tradisjonelle industrien.

Dette kan gjøres ved at yrkesaktiviteten blant gifte kvinner fortsetter å øke slik den har gjort de siste årene. Denne økningen har vesentlig dreiet seg om deltidjobber. Ved at forholdene legges bedre til rette, f.eks. ved utbygging av barnehager, vil nok mange av disse ønske å utvide sin arbeidstid til heltidsstillingar, og det er fortsatt mange kvinner som ønsker, men ikke får, lønnet arbeide.

Det er særlig to politiske grupperinger som ikke ser ut til å ha særlige problemer med å gå inn for økt bruk av oljepenger. Den ene er de rendyrkede markedsøkonomer som ikke finner det optimalt i global sammenheng at man i et land som Norge både skal ha enorme oljeinntekter og en industri som er konkurransedyktig på de internasjonale markeder. Den andre gruppen er de som ikke er så oppatt av konkurranseevnen, og som er villig til å bruke selektive støttetiltak for å opprettholde industrien i det omfang man ønsker.

Problemene oppstår spesielt for dem som ønsker å beholde markedsøkonomien og samtidig vil opprettholde en konkurransedyktig norsk industri. Disse ender opp med følgende absurditet: Hvis staten betaler et par milliarder kroner i året i støttetiltak for å unngå omstillingar, betraktes det som subsidiering som er kostbar for samfunnet og som bør unngås. Men dersom det norske folk samlet må gi avkall på en inntekt på ca. 20 milliarder kroner årlig av hensyn til de samme industribedrifter, da kalles dette tilretteleggelse av rammebetingelser og betraktes som bra for oss alle sammen.

– Betyr dette at du ønsker økt bruk av selektive støttetiltak?

– Vi må få selektive tiltak som brukes planmessig. Slike tiltak kom i vanry på slutten av 1970-årene fordi de ble satt inn for sent til at de kriserammede bedrifter kunne reddes.

– Hvor ender så SV opp når det gjelder valg av utvinningstempo ut fra disse resonnementene?

– SV mener at inntektene fra en produksjon på ca. 50 millioner tonn oljeekvivalenter er omtrent passe. Denne konklusjonen bygger grovt sett på det at vi i år vil bruke omtrent inntektene av en slik produksjon. Dette vil ikke gi oss full sysselsetting så derfor vil det ikke være hensiktsmessig med en lavere produksjon. Med stigende realpriser på olje- og gass og skjerpet beskatning av oljeselskapene vil inntektene fra en produksjon på 50 millioner tonn øke etter hvert og dermed gi grunnlag for en viss oppgang i den samlede etterspørsel.

Hvis man dessuten har det politiske utgangspunkt at den samlede levestandard ikke behøver å øke noe særlig og hvis man i stedet satser på å løse de fordelingsproblemer vi fortsatt står overfor, mener vi at dette kan være et passende produksjonstak.

– Men hvis de tiltak du har antydet ovenfor virker som planlagt, hva skulle da være til hinder for at årsproduksjonen ble satt til f.eks. 90 millioner tonn? Ville det ikke være lettere å løse fordelingsproblemete hvis man har en sterke inntektsvekst?

Høy økonomisk vekst løser ingen fordelingsproblem. Man vil bare lettere kunne omgå dem fordi det alltid vil være litt til alle. Men så må det også stadig bli litt mer neste år. Problemene blir hele tiden skjøvet fremover i tid. Det er dette som etter min mening har vært grunnlaget for Arbeiderpartiets politikk i hele etterkrigstiden. Når veksten nå uteblir, skaper dette store ideologiske problemer for partiet.

Dessuten mener jeg at selv om vi ennå ikke har nådd den realøkonomiske grensen for bruken av oljeinntekter innenlands, så finnes det en slik øvre grense. Den avhenger av hvor mange nye som kan trekkes inn i arbeidsstyrken. Utvinningstakten må også begrenses ut fra hensyn til sikkerhet og miljø.

– Innebærer det noen problemer å kombinere rollene som sosialøkonom og politiker?

– Jeg har aldri sett det som noe problem. Det er like store forskjeller blant økonomene som i de fleste andre grupper. Men økonomer er ofte for forsiktig med å uttale seg fordi man er redd for å bli grepert i feilresonnementer. Økonomene bør ta mer ansvar, delta i debatten og være litt mindre redd for å dumme seg ut overfor kolleger. Som faggruppe har sosialøkonomene en sentral posisjon med innflytelse og ikke ubetydelig makt i det norske samfunnsliv. På denne bakgrunn er deres redsel for å blottstille sine politiske oppfatninger enda farligere, sier universitetslektor Hilde Bojer.

DEBATT

Norsk penge- og kreditpolitikk i historisk perspektiv

Av
Trond Bergh og
Tore J. Hanisch

Økonomers interesse for historie synes å vise et bestemt mønster. I økonomisk gode og stabile tider hvor politikk og teori ikke blir utsatt for de store påkjenninger, er interessen heller laber. I mer urolige tider trekkes derimot historien inn på flere måter og særlig av talsmenn for ny teori og politikk. Argumentasjonen for endring søkes i den nære fortid, som i praksis har vist at den rådende teori ikke har livets rett. Og den nye teori settes som regel i skarp kontrast til den gamle.

NSF's høstkonferanse i fjor høst om penge- og kreditpolitikken bekreftet på mange måter dette mønster. Det historiske perspektiv var et gjennomgangstema under konferansen som i stor grad var preget av penge- og kreditpolitisk oppbruddsstemning. Det mest utpregede innslag av denne art var Erling Steigum jr.'s foredrag om «Norsk penge- og kreditpolitikk i perspektiv» (gjengitt i *Sosialøkonomien*, nr. 10, 1980, s. 15–22).

Det er grunn til å glede seg over den stigende interesse blant norske økonomer for å nyttiggjøre seg det historiske perspektiv, og Steigums foredrag var en bekreftelse på at dette er fruktbart.

Steigum blinket ut lavrentepolitikken som det særlig viktige trekk ved norsk penge- og kreditpolitikk etter krigen og mente derfor at det var «viktig å studere nærmere årsakene til lavrentepolitikkens sterke, ja nesten uangripelige stilling her i Norge» (s. 17). Vi er enige i at lavrentepolitikken må være et hovedtema i en historisk analyse, men vil sette enkelte spørsmålstege ved hans egen fremstilling, spesielt ved forestillingen om at lavrentepolitikken har hatt en nesten uangripelig stilling i Norge etter krigen.

I sin diskusjon av årsakene til at lavrentepolitikken ble så langvarig i Norge, det vil særlig si hvorfor regjeringen videreførte denne politikk på 1950-tallet, da de fleste andre land avviklet den, legger Steigum meget stor vekt på økonomenes syn og innflytelse. Hans kilde er en innstilling fra Penge- og finansrådet i januar 1952 om penge- og kreditpolitikken. Steigum mener at innstillingen fra flertallet i rådet «i stor grad har preget det offisielle syn på renten her i landet» (s. 17).

De to spørsmål Steigum her tar opp er 1) hvilken oppfatning hadde økonomene av rentepolitikken, og 2) hvilken innflytelse hadde de på politikernes, dvs. regjeringens standpunkt. Hans egne svar på disse to

spørsmål, som altså poengterer at økonomene også på denne tiden var rentepolitikkens egentlige arkitekter, er i og for seg i samsvar med vanlige forestillinger om norske økonomers syn og innflytelse i etterkrigstiden. Vi vil imidlertid spørre om dette ikke er en forestilling som har festnet seg fordi det ennå ikke er foretatt noen systematisk og detaljert analyse av hva økonomer og politikere egentlig mente om rentepolitikken i denne viktige omstillingfasen i den økonomiske politikk.

Vi har heller ikke en slik analyse å støtte oss til, men vil her forsøke et lite skritt i denne retning og antyde at bildet neppe er så enkelt som Steigum gir inntrykk av.

Tilsynelatende er Penge- og finansrådets innstilling en god kilde til å besvare spørsmålet om økonomenes syn på rentepolitikken. Fremtredende representanter for profesjonen var med i rådet. Bak flertalsinnsstillingen sto økonomer som Ragnar Frisch, Petter Jakob Bjerve, Knut Getz Wold og Klaus Sunnanå. For å vurdere dens representativitet er det imidlertid nødvendig å se nærmere på den konkrete foranledning for innstillingen og hvordan rådets medlemmer vurderte sin oppgave i den sammenheng.

Det politiske utgangspunkt for innstillingen var at regjeringen, til tross for press oppover på renten, ønsket å videreføre lavrentepolitikken. Penge- og finansrådets oppgave var å utrede om og hvordan denne politiske målsetting kunne realiseres. Det var altså rådets oppdrag å foreskrive virkemidler for en på forhånd fastsatt politikk, ikke selv å ta stilling til denne eller noen annen rentepolitikk.

Det er riktig som Steigum viser, at rådet ga en resept på en lavrentepolitikk uten inflasjon og med balanse i kreditmarkedet. Man kan imidlertid ikke uten videre slutte av dette at rådets medlemmer personlig ville anbefale en slik politikk. På bakgrunn av den posisjon skillet mellom sak og vurdering hadde på den tiden, er innstillingen en ikke helt uproblematisk kilde å tolke. Økonomene var lojale overfor sitt oppdrag, og signaler om hva de selv mente om det politiske utgangspunkt måtte eventuelt formidles på en forsiktig og nesten indirekte måte. På bakgrunn av en slik forståelse av innstillingen er spørsmålet om den ikke like gjerne kan tolkes som en forsiktig advarsel mot en fastlåst rentepolitikk og som et faglig signal om at lavrentepolitikken nå burde tas opp til vurdering.

Et forhold som kan peke i denne retning er at de virkemidler økonomene mente var nødvendig for en fortsatt lavrentepolitikk var såvidt omfattende at de nesten like godt kunne virke som en advarsel som en anbefaling. Det skulle da også vise seg at flere av dem ikke ble fulgt opp av regjeringen (men uten at den endret målsettingen for rentepolitikken).

Steigum har videre gjengitt de avsnitt i innstillingen som viser hvordan rådet mente en lavrentepolitikk var mulig, men kanskje ikke vært like oppmerksom på andre avsnitt som ikke umiddelbart kan tolkes som en tilslutning til en slik resept. På innstillingens s. 16 ble f.eks. rentens sosiale, realøkonomiske og pengetekniske virkninger diskutert. Det ble slått fast at på bestemte områder, spesielt boligbygging, tilsa sosiale hensyn en lav rente. Men så ble det, i hvert indirekte, advart mot å gjøre dette til en tilstrekkelig begrunnelse for lavrentepolitikken og vist til hvordan disse hensyn kunne ivaretas på annen måte: «Da sosiale hensyn fortrinnsvis gjør seg gjeldende for bestemte avgrensede områder, kan virkningene av en generell høy rente effektivt motvirkes gjennom direkte støtte til denne type lånetakere». Her ble altså åpen rentesubsidiering, et synspunkt som særlig forretningsbankene kom til å forfekte, skissert som et alternativ.

Også behandlingen av rentens pengetekniske virkninger pekte på én mulig grunn for å endre rentepolitikken. Her het det at den faste rentens pengetekniske virkning lå i behovet for å skape kredittekspansjon for å hindre en åpenbar knapphet på likvider. Da en vesentlig del av lånegivningen i samfunnet ble formidlet av mellommannsinstitusjoner, ville relative renteendringer i høy grad kunne påvirke tilbuddet av likviditet av en bestemt kvalitet. Rådet understreket derfor at «foreligger det en knapphetssituasjon som gjelder en bestemt kvalitet, kan en kombinasjon av absolute og relative renteendringer her være det mest tjenlige virkemiddel».

Innstillingen ga altså ingen ensidig argumentasjon for å beholde det daværende rentenivå eller noen entydig teoretisk begrunnelse for en slik politikk. Den viste også, til tross for at det lå på siden av mandatet, alternative måter målene for lavrentepolitikken kunne realiseres på. Innstillingen er således neppe den mest lettolkede kilde til å forstå hva den rådende holdning blant norske økonomer var på denne tiden. Innstillingen må derfor suppleres med andre kilder. Her skal trekkes frem én. Som ledd i forberedelsene til langtidsprogrammet for 1954–57 la en gruppe sosialøkonomer i november 1952 til internt bruk i Handelsdepartementet frem en utredning om «De økonomiske virkemidler». Dette er et interessant dokument fordi økonomene her mer utilslørt kunne gi uttrykk for en personlig oppfatning.

Også i denne utredningen var rentepolitikken et viktig tema, selv om det ble advart mot å stole for mye på renten som universalmiddel. (Denne mer nøkterne holdning synes forøvrig å ha vært et typisk

trekk både hos tilhengere og motstandere av lavrentepolitikken.) Gruppen mente således at renten hadde større betydning for etterspørselens sammensetning enn for dens absolute størrelse. På dette grunnlag mente gruppen at «En rentepolitikk som tar sikte på å holde rentenivået fast og uforanderlig er neppe rasjonell». Men i tråd med den allmenne nedjustering av renten som virkemiddel het det også at «På den annen side vil en politikk etter klassisk oppskrift som gjør renten til hovedvirkemiddelet når det gjelder å regulere mengden og sammensetningen av investeringene ikke være heldig». Det tiltak som derfor kunne komme på tale var «en mer smidig rentepolitikk i sin alminnelighet og kanskje særlig spørsmålet om graderte rentesatser og rentesubsidier etter lånebebovenes art».

En oppmyking av rentepolitikken var etter gruppens oppfatning også ønskelig fordi den hadde liten tro på den kvalitative kredittkontroll som da ble praktisert. Man var også skeptisk overfor regulering av bankenes utlånsevne gjennom regler om kassereserver og andre former for likviditetsbindinger i et så desentralisert bankvesen som det norske, da dette ville medføre problemer av administrativ og kontrollmessig art. I stedet for slike tiltak mente gruppen at det kunne «være grunn til å overveie om en ikke i perioder med inflasjonspress skulle stramme mer inn på pengemarkedet enn tilfellet har vært i de siste årene og la de alminnelige rentesatser tilpasse seg en slik situasjon særlig hvis en nedskjæring i investeringene skulle være ønskelig. Til gjengjeld kunne en i nødvendig utstrekning øke utlånene gjennom statsbankene til prioriterte formål. Ved direkte eller indirekte former for *rentesubsidiering* kunne en da fremdeles holde et lavt rentenivå for lån til boligbygging o.l. Det lot seg vel også gjøre å subsidiere renten på lån til bestemte formål gjennom det private bankvesen».

Dette var hovedpunktene i gruppens fremstilling av rentepolitikken. Dens tale var langt klarere enn Penge- og finansrådets og kan neppe tolkes som annet enn et råd om en vesentlig omlegging av rentepolitikken. Den anbefalte ikke ren markedsrente, men idéen om graderte rentesatser og rentesubsidier, for ikke å snakke om ønsket om en innstramning på pengemarkedet må sies å ha gått langt i denne retning. Og som vi så flere av de samme idéer også luftet av Penge- og finansrådet, om enn i mer forsiktige vendinger. Mye taler derfor for at disse synspunkter var svært utbredt blant sosialøkonomene på denne tiden.

Hvis dette er riktig, kan videreføringen av lavrentepolitikken neppe sies å være et resultat av økonomenes råd til politikerne. Visse sider ved økonomenes uttalelser har utvilsomt hatt en legitimerende funksjon, men kan ikke ha vært utslagsgivende. De mer egentlige årsaker til rentepolitikken er kanskje å finne på et helt annet plan. Det kan synes som om politikerne fortsatte lavrentepolitikken på tross av

snarere enn på grunn av økonomene. Det interessante spørsmål blir i såfall hvorfor politikerne *ikke* fulgte økonomenes råd om en mer fleksibel rentepolitikk.

Også her beveger vi oss på tynn is, men mye tyder på at det selv blant ledende Arbeiderparti-politikere var betydelig uenighet om rentepolitikken. I regjeringen arbeidet sannsynligvis Erik Brofoss, som hadde vært den drivende kraft bak den økonomiske politikk i etterkrigsårene, aktivt for en oppmykning av rentepolitikken, men ble møtt av sterk motstand, særlig fra finansministeren Olav Meisdalshagen. Ifølge Gunnar Jahn, som sto i hyppig kontakt med begge disse som sjefdirektør i Norges Bank, hadde Brofoss allerede i 1951 truet med at Statsministeren på grunn av uenigheten om rentepolitikken måtte velge mellom å beholde ham selv eller Meisdalshagen i regjeringen. Det er altså like liten grunn til å tale om én bestemt politikerholdning som én bestemt økonomholdning på dette punkt. Det er interessant å notere at Erik Brofoss, som var økonom av utdannelse, antageligvis var hovedtalsmannen for en endret rentepolitikk. At regjeringen tross den indre uenighet valgte å videreføre lavrentepolitikken og uten at Brofoss fant grunn til å trekke seg, har antageligvis

politiske årsaker som det må bli en fremtidig oppgave for historikerne å forklare.

Vi har som sagt ikke grunnlag for å gi en dekkende beskrivelse hverken av økonomenes eller av politikernes syn på lavrentepolitikken tidlig på 1950-tallet, men mener å kunne påvise svakheter ved Steigums forklaring av lavrentepolitikken. Det kan være grunn til å spørre om han ikke for sterkt har dramatisert kontrastene mellom den rådende holdning på 1950-tallet og den holdning som f.eks. er kommet til uttrykk i renteutvalgets innstilling av 1980. Det er også mye som taler for at Steigum overvurderer sosialøkonomenes betydning i denne sammenheng.

Økonomene har vel heller ikke vært den viktigste bremsekloss mot en oppmykning av rentepolitikken. Foruten de uttalelser som er trukket frem her, kan f.eks. også nevnes innstillingen fra den penge- og kredittpolitiske komité i 1963 hvor Knut Getz Wold var formann, som bl.a. anbefalte å løsribe diskontoen fra det kortsiktige kredittmarked, og den underlig lite påaktede innstilling fra det såkalte Magnussenutvalget tidlig på 1970-tallet, som foregrep mange av renteutvalgets konklusjoner.

SVAR FRA ERLING STEIGUM JR.

For å bidra til at denne debatten konvergerer i bruk av spalteplass skal jeg ikke forfölge alt det Trond Bergh og Tore J. Janisch tar opp i sin interessante kommentar, men heller benytte anledningen til å utdype mine egne knappe formuleringer i foredraget på det spesielle punktet hvor de har innvendinger mot fremstillingen i foredraget, nemlig spørsmålet om Penge- og Finansrådets betydning for etterkrigstidens lavrentepolitikk i Norge. En slik utdypning synes nødvendig fordi Bergh & Hanisch til dels tillegger meg meninger som jeg ikke kan se er helt dekkende ut fra det som ble sagt i foredraget, og som jeg i alle fall ikke har. Spesielt vil jeg avvise deres påstander om at jeg i foredraget mener å besvare det generelle spørsmålet «hvilken oppfatning hadde økonomene av rentepolitikken» samt at jeg poengterer at «økonomene også på denne tiden var rentepolitikkens egentlige arkitekter». En stor del av kommentarene til Bergh & Hanisch går ut på å polemisere mot disse oppkonstruerte påstandene.

Det jeg ønsket å rette sørklyset mot, var hvilken rolle Penge- og Finansrådet (og da spesielt Rådets flertallsinnstilling) spilte for utforming av det penge- og kredittpolitiske system (herunder rentepolitikken) i begynnelsen av 1950-årene. Dette betyr altså *ikke* at jeg tror politikere mer eller mindre passivt følger de råd som (visse) ledende økonomer gir hverken når det gjelder utforming av økono-

misk politikk i sin alminnelighet eller rentepolitikk i særdeleshet. Derimot tror jeg at råd og anbefalinger som samsvarer med det politikerne *selv* tror, kan ha stor gjennomslagskraft. Skal derimot råd som går *imot* den allmenne oppfatning blant politiske makhavere kunne få reell betydning, er det nødvendig, men kanskje ikke engang tilstrekkelig, med «kraftig skyts» over lengre tidsrom. Men, alt annet like, tror jeg det er lettere for økonomiske rådgivere å bidra til en endring i et økonomisk-politisk opplegg når dette har fungert i kort tid enn hvis det er institusjonalisert gjennom lengre tids praksis. Dette formoder jeg statsvitere og sosiologer vil kunne forklare bedre enn jeg, så jeg går ikke mer inn på det her.

Dette er imidlertid noe av bakgrunnen for at jeg tilla Penge- og Finansrådet en viss vekt i foredraget. Som påpekt inneholdt Rådets flertallsinnstilling noen uttalelser som gikk temmelig langt i å svartmale konsekvensene av et «høyt» rentenivå. Nettopp fordi disse bekreftet utbredte fordommer blant folk flest, og kanskje i særdeleshet politikere med et sosialistisk grunnsyn, var det kanskje sannsynlig at disse ble tillagt større vekt enn de mer saklige og nyanserte overveielsene andre steder i innstillingen. Dessuten, fordi Penge- og Finansrådets innstilling kom såpass tidlig, ville det – i samsvar med det som ble påpekt ovenfor – kanskje ha vært lettere å få til en omlegging av lavrentepolitikken *da* enn det har vist seg å være

siden. (Selv ikke borgerlige regjeringer klarte eller ville som kjent oppheve lavrentepolitikken etter at den først var blitt institusjonalisert.)

Det er viktig ikke å undervurdere den politiske motstand mot markedsbestemt rentedannelse her i landet, og jeg er selvsagt helt enig med Bergh og Hanisch i at økonomer stort sett har hatt et langt mer pragmatisk og nyansert syn på rentepolitikk enn de fleste politikere. Det interessante spørsmål blir egentlig om en skarpere kritikk av lavrentepolitikken fra innflytelsesrike økonomers side fra 1950-årene og utover ville ha ført til at denne politikken ville ha blitt forlatt på et tidligere tidspunkt. Muligens er det i første rekke på dette punkt at uenigheten går mellom Bergh & Hanisch og undertegnede.

Det er klart at enhver hypotese på dette området må bli spekulativ, og historisk forskning vil selvsagt være nødvendig før man kan få et sikrere grunnlag å vurdere dette spørsmålet på. Et faktum som gir en svak støtte til min hypotese, er at flere land som forlot lavrentepolitikken på langt tidligere tidspunkter enn vi, har hatt fremtredende økonomer blant de mest aktive kritikere av denne politikken. Det er ikke nødvendig å gå til USA og England for å finne eksempler på dette. Tar vi f.eks. Sverige ble lavrentepolitikken og kredittrasjoneringssystemet der utsatt for sterkt, utadvendt kritikk av bl.a. Bent Hansen og Erik Lundberg¹⁾. Selv om denne kritikken ikke førte til en fri markedstilpasning av rentenivået slik kritikerne ville, er det en kjensgjerning at den svenske rentepolitikken har vært betydelig mer fleksibel enn den norske; rentenivået har ligget merkbart høyere og variasjonene i det har vært langt større enn variasjonene i det norske rentenivå i etterkrigstiden, kanskje først og fremst p.g.a. en aktiv diskontopolitikk fra Riksbankens side. Symptomatisk nok var

¹⁾ Se f.eks. Bent Hansen: «Kreditrestriksjonerna och konjunkturpolitiken». *Ekonomisk Revy*, 13, s. 526–538, og Erik Lundberg og B. Senneby: «Den nya penningpolitikens dilemma». *Skandinaviska Banken Kvartalskrift*, 37, s. 75–84.

Norges Banks diskonto uforandret i hele perioden fra februar 1955 til september 1969, hvilket fikk professor Sten Thore ved Norges Handelshøyskole til å døpe begivenheten i 1969 «septemberrevolusjonen».

Uavhengig av hva Bergh & Hanisch og undertegnede mener om hvilke muligheter norske økonomer har hatt til å påvirke rentepolitikken i etterkrigstiden kan vi sikkert enes om det mer generelle spørsmålet om forholdet mellom økonomiske teorier og idéer og økonomisk politikk er viktig både for økonomer, historikere og samfunnsvitere. For å ta et aktuelt eksempel er det jo bemerkelsesverdig hvor tilsynelatende stor utbredelse og innflytelse på økonomisk politikk Milton Friedman's monetariske idéer har fått, ikke bare i hans hjemland, men også blant annet i England. Og har ikke dette en viss parallel til den utbredelse og praktiske innflytelse som Keynes' økonomiske teorier fikk i siste halvdel av trettiårene og i førtiårene? (Selv om Keynes teorier representerer en «revolusjon» og Friedman's en «kontrarevolusjon»).

Det interessante spørsmål for historikere blir ikke først og fremst hva Keynes (eller Friedman) *egentlig* mente, men hvordan deres budskap til politikerne blir oppfattet og anvendt. For sikkerhets skyld: Jeg tillegger ikke Bergh & Hanisch det motsatte syn. I praksis viser det seg heldigvis at den siste type spørsmål er enklere å besvare enn det første. (Faktisk er det fremdeles, 45 år etter utgivelsen av «General Theory», stor uenighet – og til og med tendens til skoledannelse – på spørsmålet om hva Keynes egentlig mente). For å knytte diskusjonen nærmere til den særegne norske lavrentepolitikken, blir spørsmålet for historikerne, i den grad de tror at økonomiske rådgivere har innflytelse, hvordan budskapet som økonomene formidler blir oppfattet, ikke hva økonomene *egentlig* mener. Økonomer kan vel ofte bevisst være litt tilbakeholdne med det siste, og dessuten har de gode grunner til å skifte mening oftere enn f.eks. politikere.

SOSIALDEPARTEMENTET

KONSULENT

Arbeidet vil fortrinnsvis bestå i program- og budsjettarbeid, utredningsvirksomhet og analyse av ressursbruk i trygdesystemet og oppgaver i tilknytning til departementets oppfølging av nye finansieringsordninger for sosial- og helsetjenesten.

Søkerne må ha høyere utdanning, helst som sosial- eller siviløkonom eller annen samfunnsvitenskapelig utdanning med økonomi som fagrets.

Kjennskap til EDB vil være en fordel.

Lønnstrinn 18–21.

KONSULENT (midlertidig):

Arbeidet vil fortrinnsvis bestå i utredningsvirksomhet i trygdesystemet: Programanalyser, prognosering og evaluering av ressursbruk. Hvilke konkrete felter vedkommende skal arbeide med vil i noen grad måtte avhenge av erfaring og faglig bakgrunn, men det vil bl.a. kunne bli aktuelt å delta i arbeidet med utredningsoppgaver i tilknytning til offentlig ressursbruk i primærhelsetjenesten.

Søkerne må ha høyere utdanning. Evne til selvstendig arbeid og problemformulering og interesse og legning for arbeid med kvantitative data er nødvendig.

Kjennskap til EDB vil være en fordel.

Lønnstrinn 18–21.

Nærmere opplysninger om stillingene ved henvendelse til underdirektør Fredrik Hoffmann, tlf. 11 85 48 eller byråsjef Andreas Disen, tlf. 11 85 59.

Søknader innen 5/6–81 til
SOSIALDEPARTEMENTET
Personalkontoret
Postboks 8011 Dep,
Oslo 1

SOSIALDEPARTEMENTET

Førstekonsulent og 2 konsulenter

TIL PLAN- OG UTREDNINGSAVDELINGEN.

Avdelingen har ansvaret for koordinering av departementets generelle planleggingsarbeid. Avdelingen deltar også i arbeidet med spesielle oppgaver innen trygde-, helse- og sosialektoren. Den står ellers for departementets alminnelige kontakt med forskningsinstitusjoner og utredningsorganer. Avdelingen har tverrfaglig bemanning. De viktigste arbeidsområdene er for tiden:

- forebyggende sosialpolitikk, bl.a. i tilknytning til større industriutbyggingsprosjekter
- forsknings- og utredningssaker
- planlegging på kommunalt og fylkeskommunalt nivå
- reformer i finansiering og organisering av helse- og sosialtjenestene, og
- utredninger i trygdesystemet, spesielt med tilknytning til folketrygdens økonomi.

Førstekonsulent:

Arbeidsoppgavene i stillingen vil bli vurdert bl.a. i forhold til søkernes faglige bakgrunn og tidligere praksis. Evne til selvstendig arbeid og problemformulering er nødvendig.

Søkerne bør ha høyere utdanning. Det er en fordel med erfaring fra arbeid med sosialpolitiske oppgaver.

Dersom stillingen besettes ved intern opprykk, vil det bli ledig en tilsvarende stilling som 0011 konsulent I.tr. 18–21.

Lønnstrinn 23.

Nærmere opplysninger om stillingene ved henvendelse til underdirektør Fredrik Hoffmann, tlf. 11 85 48 eller byråsjef Andreas Disen, tlf. 11 85 59.

Søknader innen 5. juni 1981 til

SOSIALDEPARTEMENTET

Personalkontoret

Postboks 8011 Dep,

Oslo 1

FINANSDEPARTEMENTET, VALUTAAVDELINGEN SØKER

Konsulent/Førstekonsulent

Avdelingens arbeidsområde er valutaregulering og valutakontroll. Internasjonale betalingsspørsmål og finansieringsspørsmål, herunder virksomheten i Det internasjonale valutafond. Betjening av statens utenlandsgjeld og oppgaver ved lisensutstedelse for offentlige og private obligasjonslån i utlandet.

Søkerne må ha høyere økonomisk utdannelse, fortrinnsvis sosialøkonom eller siviløkonom.

Nærmere opplysninger ved ekspedisjonssjef Steinar Sørbotten, tlf. 11 73 50.

Stillingene er lønnet i lønnstrinn 18–21 og 23.

Søknad sendes innen 16. juni 1981 til

FINANSDEPARTEMETET

Postboks 8008, dep.

OSLO 1.

UTREDNING OG PLANLEGGING

Samferdselsdepartementet søker konsulent til Utredningsavdelingen som har ansvaret for utredning og langtidsplanlegging i samferdselssektoren.

Avdelingen har nær kontakt både med forskningsmiljøet og samferdselsplanlegging i fylker og etater.

Avdelingen har ansvaret for utarbeidelse av de fleste stortingsmeldinger i departementet, og er i regelen sekretariat for utredningsutvalget i samferdselssektoren. For tiden koordinerer avdelingen bl.a. utredninger om flyplasspørsmålet i Oslo-området, Nord-Norgebanens forlengelse og om personbilen.

Avdelingen skal nå styrkes i planleggingsspørsmål, først og fremst gjelder dette økonomiske og administrative styringsformer overfor etater og fylkesvis samferdselsplanlegging. Vi søker etter ny medarbeider med høyere utdanning, fortrinnsvis siviløkonom eller sosialøkonom.

Stillingen lyses ut som vikariat med store muligheter for fast ansettelse. Lønnstrinn 18–21. Nærmere opplysninger kan fås hos byråsjef Ivar Sørli, tlf. 11 94 81.

Søknadsfrist 15. juni 1981.

SAMFERDSELSDEPARTEMETET

Utredningsavdelingen

Postboks 8010 Dep.

OSLO 1

FINANS- OG TOLLDEPARTEMENTET
KONSULENTER/FØRSTESEKRETÆRER

til Finansavdelingens budsjettseksjon og planseksjon.

Til budsjettseksjonens arbeidsområde hører:

- Forberedelse av stats- og trygdebudsjett og av langtidsbudsjettene.
- Løpende budsjettsaker, herunder vurdering av de økonomiske sider av meldinger og proposisjoner til Stortinget.
- Retningslinjer for budsjettarbeidet.

Til planseksjonens arbeidsområde hører:

- Arbeid med utredninger og analyser av statlige tiltak, herunder bruk av nytte-kostnadsanalyser.
- Vurdering av administrative og økonomiske virkninger av nye statlige tiltak.
- Utarbeidelse av forenklings- og utgiftsreduksjonsforslag.
- Videreutvikling av statens budsjett- og regnskapssystem.

Søkere må ha høyere utdanning. Vårens kandidater kan også søke.

Nærmere opplysninger ved underdirektør Vaalund, tlf. 11 98 88 og underdirektør Haslerud, tlf. 11 98 94.

Lønnstrinn 18–21/14–19.

Søknad sendes innen 29. mai til
FINANS- OG TOLLDEPARTEMENTET
Postboks 8008 – Dep.
Oslo 1

SOSIALØKONOMER

søkes til interessante arbeidsoppgaver i samband med opplegg, bearbeiding og analyse av statistikk. Det mest moderne EDB-utstyr nytes i arbeidet, og søker som har kjennskap til EDB, bes opplyse om dette.

Gode arbeidsforhold i et inspirerende miljø.

Statistisk Sentralbyrås virksomhet foregår både i Oslo og Kongsvinger. Søkere bes derfor gjøre oppmerksom på hvor de ønsker å arbeide.

Lønn som førstesekretær eller konsulent etter kvalifikasjoner. Begynnerlønn for nevnte stillinger er henholdsvis kr. 83 967,- og kr. 92 082,- pr. år. Lønnen er for tiden under regulering.

Pensjonsordning med 2% pensjonsinnskudd.

Stillingene må foreløpig besettes midlertidig, men det tas sikte på senere fast tilsetting.

Nærmere opplysninger fås ved henvendelse til personal- og økonomidirektør Rolf Dragvold, tlf. (02) 41 38 20, linje 645.

*Skriftlig søknad
med bekrefte avskrifter av vitnemål og atester sendes snarest mulig til*
STATISTISK SENTRALBYRÅ
Dronningensgt. 16,
Postboks 8131 Dep., Oslo 1
Søknadsfrist 17. juni d.å.